

Міністерство освіти та науки України
Ніжинський державний університет ім.М. Гоголя
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

Освітня програма : Соціальна робота.
Управління соціальним закладом.
Спеціальність: 231 Соціальна робота

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня « магістр»

«СОЦІАЛІЗУЮЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТРЕНІНГОВОЇ ТЕХНОЛОГІЇ У РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА»

студентки Лобурцової Олени Олегівни

Науковий керівник – Володченко Жанна Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензенти :

1. Сватенков О.В., канд. пед. наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
НДУ імені Миколи Гоголя
2. Волосюк Т.В., канд. пед. наук, соціальний педагог
Політехнічного технікуму Конотопського інституту
СумДУ

Допущено до захисту

Завідувач кафедри професор

_____ « __ » _____ 2019 р. Криловець М. Г.

АНОТАЦІЯ

Лобурцова О.О. Соціалізуючий потенціал тренінгової технології у роботі соціального працівника. Робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю «Соціальна робота». - Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. - Ніжин, 2019.

У роботі розкрито соціалізуючий вплив тренінгової технології у соціально - педагогічній роботі з дітьми та молоддю у шкільному середовищі.

Виявлено особливості соціалізації учнівської молоді на різних її вікових етапах; розкрито своєрідність і потужність тренінгової технології у соціально - педагогічній роботі з дітьми й учнівською молоддю; обґрунтовано інноваційний потенціал тренінгової роботи в освітньо - виховному шкільному просторі. Розроблено й експериментально перевірено комплексну тренінгову програму соціально - педагогічного супроводу соціалізації учнівської молоді.

Ключові слова: соціалізація, технологія, тренінгова технологія.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА .	
1.1.Теоретичні аспекти дитячої та молодіжної соціалізації.....	7
1.2.Сутність тренінгової технології, структура та компоненти.....	14
1.3. Специфіка (особливості) тренінгової роботи з учнівською молоддю.....	29
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I.....	30
РОЗДІЛ II. ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГОВОЇ ТЕХНОЛОГІЇ,	
2.1. Основні напрями тренінгової технології.....	32
2.2. Діагностування особливостей соціалізації учнівської молоді на різних вікових етапах.	45
2.3. Комплексна тренінгова програма соціально – педагогічного супроводу соціалізації учнівської молоді.....	50
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II.....	53
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Сучасні тенденції розвитку системи освіти в Україні пов'язані з оновленням та вдосконаленням змісту освіти, модернізацією і реформуванням системи педагогічного процесу, спрямованого на надання допомоги дитині в її своєчасному соціальному розвитку в процесі соціалізації.

Актуальність теми. Соціалізація забезпечує входження людини у соціальні спільноти та колективи, комфортне співіснування в них, усупільнення її діяльності, способу життя і думок, що забезпечує формування особистості як представника певних соціальних спільнот та груп, соціальних прошарків.

У сучасній науці процес соціалізації визначається як процес засвоєння соціальних стандартів поведінки, ціннісних орієнтацій, гармонізація взаємозв'язків із новим соціальним середовищем та активне відтворення набутого соціального досвіду у власній діяльності і спілкуванні.

Соціально-педагогічні аспекти соціалізації у своїх працях розкривають Т. Алексеєнко, О. Безпалько, В. Болгаріна, Т. Василькова, Ю. Василькова, М. Галагузова, М. Євтух, І. Зверєва, А. Капська, Л. Коваль, С. Литвиненко, Л. Міщик, А. Рижанова, С. Хлебик, Л. Штефан. Соціальна компетентність особистості на ранніх етапах соціалізації досліджується такими дослідниками, як Ю. Богинська, О. Караман, О. Кононко, С. Курінна, І. Рогальська-Яблонська, Р. Пріма, С. Семчук. У цілій низці досліджень сучасних науковців (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама, Н. Ватутіна, Т. Жаровцева, Л. Карнаух, О. Кононко, Т. Поніманська, Н. Рогальська, Т. Степанова, О.Трифоновна та ін.) підкреслюється роль навчального закладу як інституту соціалізації, в якому створено умови для особистісного і соціального розвитку дитини, ознайомлення із суспільним докiллям, засвоєння та відтворення нею норм поведінки, соціальних зв'язків і соціального досвіду.

Численні дискусії та дослідження дають підстави припускати, що значна частина молоді не завжди готові до успішного виконання соціальних ролей, а пізніше - й до виконання ролі конкурентно спроможного спеціаліста на сучасному ринку праці. Вирішити цю проблему можна через запровадження ефективного механізму соціалізації молоді впродовж усього періоду навчання. Справедливість такого припущення засновується на багатьох чинниках, серед яких фахівці акцентують увагу на необхідності запровадження інноваційних технологій соціальної роботи в молодіжному середовищі. Однією з таких інтерактивних технологій виступає соціально - педагогічний тренінг.

Звернення науковців та практиків до такого інструменту, як тренінгові технології (Т. Авельцева, Г.Бевз, І.Вачков, В. Гаврилюк, О. Главник, І. Дичківська, Л.Животовська, І. Зверева, А. Кічук, Г. Лактіонова, С. Мельник, Б.Паригін, Р. Тур, С. Страшко, Л. Тюптя та інші) , є цілком обгрунтованим, адже технології дають змогу науково будувати соціально - педагогічну діяльність; сприяють підвищенню її ефективності; забезпечують тиражування, відтворюваність оптимального способу реалізації соціального процесу, тобто можливість здійснення його іншими спеціалістами після спеціального навчання.

Наразі, для розв'язання соціальних проблем та поліпшення становища учнівської молоді, формування сприятливих умов для її соціалізації і адаптації обумовлюється необхідність впровадження тренінгових технологій.

Проте, аналіз наукового фонду з означеної проблеми свідчить про наявність деяких суперечностей, які актуалізують розпочате нами дослідження:

- між особливостями соціалізації учнівської молоді на кожному віковому етапі навчання в загальноосвітньому закладі і вищій школі й відсутністю спеціального соціально - педагогічного супроводу цього процесу відповідно до потреб кожної вікової категорії;

- між потужним потенціалом тренінгової технології у роботі з молодим поколінням і недостатньою його задіяністю у соціально - педагогічній практиці.

Актуальність проблеми дослідження, її теоретична значущість та практична потреба у визначенні шляхів її розв'язання пов'язані з поступовим введенням інноваційної тренінгової технології у соціально - педагогічну роботу з учнівською молоддю в освітньо - виховному соціокультурному середовищі, а також зазначені протиріччя зумовили вибір теми магістерської роботи : " Соціалізуючий потенціал тренінгової технології в роботі соціального працівника".

Об'єкт дослідження – соціалізація учнівської молоді.

Предмет дослідження – тренінгова соціально - педагогічна технологія у соціалізаційній роботі з учнівською молоддю.

Мета дослідження – полягає в обґрунтуванні соціалізуючого впливу тренінгової технології у соціально - педагогічній роботі з дітьми та молоддю у шкільному середовищі.

Відповідно до мети дослідження було визначено такі завдання :

1) на основі аналізу соціологічної та психолого - педагогічної наукової літератури конкретизувати поняття " соціалізація", " технологія", " тренінгова технологія" ;

2) виявити особливості соціалізації учнівської молоді на різних її вікових етапах;

3) розкрити своєрідність і потужність тренінгової технології у соціально - педагогічній роботі з дітьми й учнівською молоддю;

4) обґрунтувати інноваційний потенціал тренінгової роботи в освітньо - виховному шкільному просторі;

5) визначити рівень соціалізованості учнівської молоді , як інтегрального показника соціалізації особистості;

б) розробити й експериментально перевірити комплексну тренінгову програму соціально -педагогічного супроводу соціалізації учнівської молоді.

У процесі роботи використано комплекс методів дослідження :

- теоретичні (аналіз і синтез , систематизація й кваліфікація наукової літератури, порівняння й узагальнення науково - теоретичного матеріалу для обґрунтування змісту і форм роботи).

- емпіричні (анкетування , бесіда) для констатування експерименту.

Практична значущість дослідження полягає у розробці комплексної тренінгової програми соціального супроводу учнівської молоді та можливого її використання у процесі професійної підготовки студентів спеціальностей " Соціальна педагогіка / соціальна робота".

Апробація результатів дослідження: результати дослідження були представлені у статтях: «Тренінгова технологія у роботі соціального працівника» (Студентський науковий вісник Ніжинського державного університету імені М. Гоголя № 20 та 2018 рік); «Специфіка тренінгової роботи з метою соціалізації учнівської молоді» (Студентський науковий вісник Ніжинського державного університету імені М. Гоголя № 22 та 2019 рік); «Використання соціально – психологічних тренінгів у професійній підготовці соціальних працівників» (Науково – методична конференція викладачів, співробітників і студентів Конотопського інституту Сумського державного університету 2019р).

Структура та обсяг : магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Розділ 1. Тренінгові технології в системі роботи соціального працівника

1.1. Теоретичні аспекти дитячої та молодіжної соціалізації.

На сьогодні в Україні становлення особистості, полегшення входження учнівської молоді в нове соціальне середовище потребує великої уваги з боку педагогів та держави. Учнівська молодь є втіленням завтрашнього майбутнього суспільства, а наскільки ми зможемо забезпечити процес підготовки молоді до входження у доросле самостійне життя, залежить перспектива подальшого розвитку нашої країни.

Важливою складовою ефективною системи освіти є забезпечення морально-духовного розвитку учнівської молоді, покращення процесу її соціалізації через самопізнання, самоствердження та особливо через самореалізацію.

За визначенням І. Кона, соціалізація - процес засвоєння індивідом соціального досвіду, під час якого створюється конкретна особистість; процес засвоєння певної системи соціальних ролей та культури [2, с. 134]. У процесі соціалізації індивід адаптується до середовища, засвоюють наявні в ньому соціальні ролі та ідентичності, навчаються встановлювати, підтримувати та змінювати їх, перетворювати себе і навколишній світ [2, с. 152].

Б. Паригін співвідносить соціалізацію з усім перебігом історичного розвитку людства і зазначає, що виникнення людини, виокремлення її зі світу тварин, загальний розвиток є процесом соціалізації. *Соціалізація* становить багатогранний процес, який містить у собі біологічні передумови і безпосередньо входження індивіда в соціальне середовище, передбачає соціальне пізнання, спілкування, опанування навичками практичної діяльності з предметним світом речей, з сукупністю соціальних функцій, ролей, норм, обов'язків, з активною перебудовою навколишнього (предметного і соціального) світу [1, с. 165].

Над різними аспектами процесу соціалізації особистості працювали Є. Кузьмін, Ю. Левада, В. Марков, А. Мудрик, В. Сухомлинський та інші: наполягали на пріоритетності дії механізмів соціалізації як наслідування зразкам, навіювання, конформізм, вплив масових засобів комунікації і культури [3, с. 173].

А. Мудрик тлумачить дане поняття як процес розвитку людини у взаємодії з навколишнім світом і розглядає його як сукупність чотирьох складових:

– стихійна соціалізація у процесі взаємодії людини із суспільством та впливу на неї різноспрямованих обставин життя;

– відносно керована соціалізація у процесі впливу з боку держави на обставини життя та отримання бажаних результатів ;

- соціально контрольована соціалізація у процесі планомірного створення умов для виховання людини суспільством та державою ;

– свідомо самоідентифікація людини [4 с 52].

Досліджуючи проблему соціалізації особистості в дошкільному дитинстві основними є поняття - становлення особистості; розвиток , зумовлений конкретними соціальними умовами [5, с. 3].

В. Сухомлинський, зауважує, що у людині її людські риси формуються лише тому, що з першого подиху свого життя вона – істота суспільна. Суспільна сутність людини виявляється в її стосунках, взаєминах з іншими людьми. Пізнаючи світ і себе як частину світу, вступаючи у стосунки з людьми, які задовольняють її матеріальні та духовні потреби, дитина залучається до суспільства, стає його членом. Найтонші, найчутливіші корінці правильної соціалізації знаходяться у почуттях і переживаннях – це ніби малесенький магніт, закладений у дитячій істоті, який притягує її до інших людей, робить її чутливішою, сприйнятливою до слів, навчань, ідей, настанов [6, с. 451].

М. Рожков тлумачить соціалізацію з позиції подвійного завдання: соціальної адаптації та соціальної автономізації, де соціальна адаптація покликана забезпечити активне пристосування особистості до соціального середовища, а соціальна автономізація – стійкість стосовно неї, реалізацію власної Я-концепції [7].

В. Мухіна аналізує процес соціалізації розвитком особистості через діалектичну єдність внутрішніх умов, передумов і внутрішньої позиції особистості, яка виникла в онтогенезі. Соціальний простір освоюється дитиною поступово, через її прагнення реалізувати своє домагання на визнання. В основі даного аспекту закладено бажання дитини отримати соціальне схвалення . бути оціненою хорошою дитиною. Особистість виробляє ціннісне ставлення до того, що потрібно та засвоює моральні норми [8, с. 71].

А. Капської говорить - процес послідовного входження індивіда в соціальне середовище, який супроводжується засвоєнням і відтворенням культури суспільства внаслідок взаємодії людини зі стихійними та цілеспрямовано створюваними умовами життя на всіх її вікових етапах – соціалізація [9].

Залежно від віку індивіда розрізняють 5 основних етапів (стадій) соціалізації:

1. Первинна соціалізація, або стадія адаптації (від народження до підліткового періоду дитина засвоює соціальний досвід некритично, адаптується, пристосовується, наслідує).

2. Стадія індивідуалізації (з'являється бажання виділити себе серед інших, критичне ставлення до суспільних норм поведінки). У підлітковому віці стадія індивідуалізації, самовизначення “світ і я” характеризується як проміжна соціалізація, тому що усе ще не стійке у світогляді і характері підлітка. Юнацький вік (18-25 років) характеризується як усталено концептуальна соціалізація, коли виробляються стійкі властивості особистості.

3. Стадія інтеграції (з'являється бажання знайти своє місце в суспільстві, “вписатися” у суспільство). Інтеграція проходить благополучно, якщо властивості людини приймаються групою, суспільством. Якщо ж не приймаються, можливі такі виходи: - збереження своєї несхожості і поява агресивних взаємодій (взаємовідносин) з людьми і суспільством; - зміна себе (стати як всі); - конформізм, зовнішнє угодовство, адаптація.

4. Трудова стадія соціалізації охоплює весь період зрілості людини, весь період її трудової діяльності, коли людина не тільки опановує соціальний досвід, але й відтворює його за рахунок активного впливу людини на середовище через свою діяльність.

5. Післятрудова стадія соціалізації розглядає похилий вік як вік, що робить істотний внесок у відтворення соціального досвіду, у процес передачі його новим поколінням

З психології відомо, що перехід від одного періоду до іншого – це зміна свідомості і ставлення дитини до оточуючої дійсності та провідної діяльності, це критичні, перехідні віки, коли відбувається ломка старих соціальних взаємовідносин дитини і оточуючих [8].

Соціалізація охоплює всі етапи життєвого шляху людини, протягом якого вона засвоює та використовує цінності культури. Кількісне накопичення засвоєних цінностей у певний період переходить у нову якість, що виявляється у зміні структури та спрямованості особи [7].

До соціально-педагогічних механізмів соціалізації належить : традиційний механізм соціалізації, пов'язаний із засвоєнням дитиною норм, еталонів поведінки, поглядів, стереотипів, характерних для її сім'ї і найближчого оточення, що засвоюються на неусвідомленому чи підсвідомому рівні за допомогою некритичного сприйняття панівних доміант. Інституціональний механізм соціалізації функціонує у процесі взаємодії людини з інститутами суспільства та різними організаціями, які спеціально

створені для її соціалізації й опосередковано реалізують виховні функції, паралельно зі своїми іншими функціями. Не менш значущим для дошкільного віку є міжособистісний механізм соціалізації як взаємодія людини із суб'єктивно значущими для неї іншими людьми. Основу цього механізму соціалізації складає психологічний акт міжособистісного перенесення певного соціального досвіду від однолітків, батьків, знайомих, які є носіями певних субкультур, незалежно від того, чи то позитивний, чи то негативний досвід. [9].

Т. Кравченко визначає основні характеристики процесу соціалізації дітей: адаптація (пристосування людини до соціального середовища і часткове пристосування самого середовища до людини, що забезпечує узгодження взаємних вимог та очікувань); соціальна роль; соціальний статус; соціальні норми; та інше. Науковцем було простежено тісний зв'язок між соціалізацією і вихованням у контексті діяльнісного та синергетичного підходів [10, с. 13].

І. Рогальська тлумачить соціалізацію особистості в дошкільному дитинстві - процес становлення дитячої особистості в її взаємодії із соціальним світом на основі порівневого входження дитини у систему соціальних зв'язків, активного освоєння соціокультурного досвіду через її суб'єктивне пізнання суспільного довкілля і конструювання образу соціального світу [11, с. 17]. Специфіка соціалізації особистості у дошкільному дитинстві, полягає у неперервній зміні простору її соціального дозрівання, у забезпеченні розширення ступеня свободи при її введенні в суспільне довкілля, у розвитку її суб'єктивної активності та формуванні соціальної компетентності, у соціально-емоційному освоєнні суспільного довкілля й орієнтується на збагачення життя дітей у соціокультурному просторі [11, с. 26].

Основними завданнями соціалізації на етапі дошкільного дитинства є забезпечення активного пристосування дітей до нових для них соціальних умов життєдіяльності, набуття соціально-емоційної рівноваги та стійкості до впливу змінних умов соціального середовища; розширення і збагачення досвіду конструктивної взаємодії з людьми, які їх оточують, на міжособистісному рівні

та побудову соціальних стосунків через розвиток способів комунікації, формування уявлень про способи і норми спілкування з довкіллям; розвиток активності, ініціативності, самостійності та відповідальності як базових якостей особистості; та інше.

Соціалізація молоді дуже важлива сьогодні її успішності залежить майбутнє українського суспільства.

Молода людина - це особистість. **Особистість** - це поєднання індивідуальних особливостей і виконуваних нею соціальних функцій, особлива якість, отримана індивідом завдяки суспільним відносинам. Відповідно, між розвитком особистості і суспільством існує пряма залежність.

Якщо висловлюватися буденно, то молодь - це не тільки майбутнє, але й живе сьогодні. **Молодь** - соціально-демографічна група із характерними для неї віковими, соціально-психологічними особливостями і соціальними цінностями, які обумовлюються рівнем соціально-економічного, культурного розвитку, особливостями соціалізації в українському суспільстві. Серед факторів соціологічного визначення молоді існують: вікові межі і соціально-педагогічні особливості; специфіку соціального статусу, рольових функцій, соціокультурної поведінки; процес соціалізації як об'єднання соціальної адаптації молоді та індивідуалізації.

Соціалізація починається з перших років життя і закінчується періодом громадянської зрілості людини, хоча, зрозуміло, повноваження, права й обов'язки, набуті нею, не говорять про те, що процес соціалізації цілком завершений - за деякими аспектами він продовжується все життя. Основними етапами соціалізації особистості є- дитинство, юність, батьківство, зрілий вік та старість.

Існують різноманітні механізми соціалізації молоді. Традиційний механізм - засвоєння норм, еталонів поведінки, поглядів, стереотипів, які характерні для її сім'ї та найближчого оточення.

Інституціональний механізм функціонує в процесі взаємодії молоді з інститутами суспільства і різними організаціями.

Стилізований механізм діє в рамках конкретної субкультури. Комплекс морально-психологічних рис і поведінкових проявів, типових для людей конкретного віку чи конкретно професійного, культурного прошарку, який у цілому створює конкретний стиль поведінки та мислення тієї чи іншої вікової, професійної чи соціальної групи- субкультура.

Міжособистісний механізм являє взаємодію молодої людини із суб'єктивно значущими для неї особами, - ними можуть бути батьки, викладач, друг-одноліток.

Вивчення процесу соціалізації учнівської молоді показує, що це складний соціальний феномен, завдяки якому особистість здобуває та розширює палітру соціальних якостей; у сучасній школі соціалізація не зводиться до оволодіння тільки знаннями, сьогодні актуальними стають проблеми різнобічного розвитку особистості і передусім її суб'єктності; у процесі соціалізації учні не тільки засвоюють та відтворюють соціальні цінності, але й піднімаються до найвищого ступеня соціального розвитку - здатності до соціальної творчості; особливістю соціалізації молоді.

Тренінгові технології дають змогу науково будувати соціально-педагогічну діяльність; сприяють підвищенню її ефективності; забезпечують тиражування, відтворюваність оптимального способу реалізації соціального процесу, тобто можливість здійснення його іншими фахівцями після спеціального навчання.

Інноваційною технологією з учнівською молоддю, яка сприяє оптимальному забезпеченню позитивної соціалізації дітей і молоді в освітньому просторі, є соціально-педагогічний тренінг.

Перед педагогами стоїть завдання допомогти дитині успішно пройти соціалізацію та залучити підростаюче покоління до прийняття рішення проблеми власного життя та діяльності, активної **життєвої позиції** [43].

Хочеться зазначити, що важливими перевагами тренінгової соціально-педагогічної технології є її спроможність оптимізувати процес соціалізації особистості, забезпечувати підвищення рівня соціалізованості учнівської молоді, що виявляється у здатності до передачі соціальної інформації, задоволеності міжособистісними стосунками, особистісно-професійному самовизначенні, просоціальній активності, розвиненості лідерських якостей та творчих здібностей.

Завдяки гнучкості своєї структури та варіативності тренінгова соціально-педагогічна технологія є ефективною у роботі з будь-якою віковою категорією учнівської молоді. У роботі з учнівською молоддю тренінговий формат взаємодії забезпечує ефективне засвоєння інформації та практичне відпрацювання знань, нерозривний зв'язок із життям, створення комфортних умов для успішної взаємодії з викладачами, тренером та ровесниками.

Отже, можна сказати, що соціально-педагогічний тренінг забезпечує просоціальний вплив на особистість та сприяє позитивній соціалізації учнівської молоді та гармонійному її розвитку.

1.2. Сутність тренінгової технології: структура і компоненти

Сучасне українське суспільство переживає трансформацію системи цінностей, яка обумовлена глобалізаційними процесами в економічній, політичній і культурній сфері. Саме молоде покоління відчуває себе найбільш незахищеною категорією населення, яка знаходиться в своєрідному ціннісному і духовному вакуумі. Вчені констатують, що поряд з позитивними характеристиками молодого покоління - покоління Z (прагнення до індивідуальності і самовираження, існування в світі цифрових технологій, а значить володіння ними вже не як інструментами, а частиною життя, нове

сприйняття інформації і нові методи навчання), стали проявлятися тривожні симптоми соціального інфантилізму, агресивності, втрати національної і гендерної ідентичності, грані між реальним і віртуальним життям, девіантної і делінквентної поведінки, диверсифікації духовних і сенсожиттєвих цінностей. Актуальною інноваційною технологією, яка сприяє оптимальному забезпеченню позитивної соціалізації дітей та молоді в сучасному освітньому просторі є тренінг, зорієнтований на динамічні перетворення в навколишньому середовищі і на інтерактивні не директивні методи роботи.

Л. Шепелевої тлумачит тренінг- походить від англійського to train й перекладається як навчати, тренувати. Це метод активного навчання, спрямований на розвиток та актуалізацію знань, умінь та навичок, соціальних установок, який розглядається з точки зору різних парадигм:

- тренінг, як своєрідна форма дресирування, в якій за допомогою позитивного підкріплення формуються потрібні патерни (шаблони, зразки, моделі) поведінки, а за допомогою негативного – стираються небажані;

- тренінг, як форма активного навчання, метою якого є передача знань, розвиток умінь і навичок, необхідних для подолання проблем, які виникають і для подальшого успішного життя;

- тренінг, як метод створення умов для саморозвитку і розкриття потенціалу учасників до самостійного пошуку ними способів вирішення проблем.

Тренінгові технології - форма інтерактивного навчання, має на меті розвиток компетентнісної, міжособистісної і професійної поведінки. Важливою перевагою є її спроможність оптимізувати процес інтеграції молоді у суспільні відносини, адаптації , та постійного забезпечення рівня соціалізованості молодого покоління, що виявляється у здатності до передачі соціальної інформації, задоволеності міжособистісними стосунками,

особистісно- професійному самовизначення, просоціальній активності, розвиненості лідерських якостей та творчих здібностей.

Ми розглянемо тренінг, як метод групового консультування. Саме консультування є одним з напрямів роботи соціального працівника, що допомагає клієнту зрозуміти та проаналізувати його життєву ситуацію та запропонувати різні варіанти вирішення його проблем. За змістом соціальне консультування – це технологія надання соціальної допомоги, шляхом цілеспрямованого інформаційного впливу на людину чи групу людей з метою відновлення та оптимізації соціальних функцій, розробки соціальних норм спілкування. Під час групового консультування фахівець може використовувати різні види тренінгів: комунікативні, особистісного росту, соціально-просвітницькі, перцептивні, ситуаційні, тренінги рішення проблем, впевненості, партнерського спілкування, попередження агресивної поведінки, релаксаційні та ін.

Тривалість тренінгу може бути різною – від 20 хвилин до 7-8 годин. Для школярів найкраща тривалість становить 60-90 хвилин, тобто півтора-два уроки. Цього часу вистачить для використання всіх елементів тренінгу й отримання повноцінного зворотного зв'язку. Тому за можливості треба поєднувати два уроки або використовувати години, передбачені для факультативних занять чи виховних годин відповідної тематики. Однак і в ході одного уроку можна провести тренінг чи використати кілька його елементів. У будь-якому разі це поживає навчальний процес, зробить його інтерактивнішим та цікавішим для учнів.

Залежно від цілей і завдань одного або серії тренінгових занять, до і після їх проведення здійснюють вхідне та вихідне опитування. За допомогою вхідних анкет можна оцінити початковий рівень знань та ставлень учасників, а порівнюючи результати вихідного і вхідного опитування, оцінити прогрес цих показників у ході тренінгів. Опитування до і після, як правило, здійснюють анонімно, їхні результати опрацьовуються загалом для класу, і вони є

індикатором ефективності тренінгів, показують, яка інформація засвоєна краще/гірше та чи відбулася бажана зміна психологічних установок (ставлень).

Кожен тренінг складається із трьох частин: вступної, основної та заключної

Вступна частина є неодмінним і обов'язковим елементом кожного тренінгового заняття, але займає не більше 10-20 хвилин. Вона передбачає вирішення таких завдань:

- актуалізація матеріалу попереднього заняття (отримання зворотного зв'язку). Зазвичай це відбувається у формі опитування («Що ми робили на минулому тренінгу?») або експрес-перевірки домашнього завдання;
- актуалізація теми поточного тренінгу і з'ясування очікувань. Завдання цього етапу – допомогти учням актуалізувати наявні знання із заданої теми і сформулювати результати, яких вони хочуть досягти в ході її вивчення. Усвідомлення результатів навчання та їх особистої користі підвищує мотивацію;
- створення доброзичливої та продуктивної атмосфери (цей етап називають загальним поняттям «знайомство». Він проходить у формі само- чи взаємопрезентації учасників тренінгу);
- підтримання демократичної дисципліни у формі прийняття, уточнення або повторення правил групи.

Основні правила поведінки під час тренінгу розробляють колективно або їх оголошує учитель (у такому разі учням пропонують їх змінити чи доповнити). Основні правила передбачають, що учасники говоритимуть почергово; коротко і за темою; намагатися не повторювати, а доповнювати сказане іншими; виявляти активність, доброзичливість і повагу до думки кожного. Правила треба записати на великому аркуші паперу і прикріпити на видноті. Вони мають бути доступними на кожному занятті, щоб можна було, якщо треба, послатися на відповідне правило. Для того щоб діти охоче

дотримувалися правил, важливо, щоб вони погодилися з ними і прийняли їх (наприклад, за допомогою голосування, особистих підписів тощо).

Основна частина

Основна частина тренінгу – це кілька тематичних завдань у поєднанні з руханками (вправами на зняття м'язового і психологічного напруження).

В основній частині тренінгу іноді виокремлюють теоретичний і практичний блоки. Проте цей поділ є досить умовним. Адже знання (як і вміння та навички) на тренінгу набувають у процесі виконання практичних завдань (міні-лекції, бесіди, мультимедійна презентація, взаємонавчання, виконання проекту, робота у групах).

Педагог повинен організувати весь матеріал із тематики тренінгу в логічній послідовності і відібрати ключові знання й навички, які можуть бути засвоєні за відведений час. Інформаційні блоки (розповідь, демонстрування, пояснення) мають бути короткими (до 5 хв) і чергуватися з інтерактивними (дискусія, мозковий штурм, аналіз історій, дебати). Для відпрацювання умінь треба використовувати рольові ігри. Кожна інтерактивна вправа має завершуватися коротким обговоренням і підбиттям підсумку.

Заклучна частина

Заклучна частина тренінгового заняття включає:

- підбиття підсумків заняття;
- отримання зворотного зв'язку від учасників;
- релаксацію і процедури завершення тренінгу.

Цей етап має об'єднати всі розглянуті впродовж заняття теми для логічного підбиття підсумку. Завершення – це можливість для відповідей на запитання і формулювання завдань на майбутнє. Вчитель може рекомендувати літературу, відеоматеріали, сайти в інтернеті для самостійного опрацювання.

Важливо, щоб учні завершували роботу із задоволенням і високою мотивацією застосовувати набуті вміння.

Тренінгова група - це спеціально створена група, учасники якої за сприяння ведучого (тренера) включаються в інтенсивне спілкування, спрямоване на досягнення визначеної мети та вирішення поставлених завдань.

Головне, що забезпечує сприятливу атмосферу для навчання у тренінговій групі, - це правила, яких має дотримуватися кожний учасник. Основні з них: цінування часу; увічливість; позитивність; розмова від свого імені; добровільна активність; конфіденційність; «стоп»; «піднята рука»; зворотний зв'язок тощо. Правила приймаються на початку тренінгу всіма учасниками групи і потрібні для того, щоб кожний міг:

- працювати в комфортних умовах;
- отримувати інформацію самому й не заважати отримувати інформацію іншим у зручний для кожного спосіб;
- відверто, без побоювань висловлювати свої думки;
- дозволити собі спонтанні, попередньо не зважені вислови, що наблизатиме тренінг до реального життя;
- бути впевненим, що надану ним інформацію використають тільки в інтересах учасників.

Групи для проведення тренінгового заняття, як правило складаються з 8-12 чоловік, що дає змогу проаналізувати проблеми кожного учасника тренінгового процесу та згуртувати колектив групи. Основною особливістю тренінгу є відчуття на власному досвіді нових ідей та являється однією з умов професійної компетентності спеціаліста. Стиль проведення та спосіб організації тренінгового процесу повинен бути зорієнтований на створення сприятливої психологічної атмосфери у групі та поваги до думки кожного його учасника.

Останнім часом тренінг ефективно застосовується в соціальній сфері, під час надання соціальної допомоги найбільш незахищеним верствам населення, людям, які потрапили в СЖО, молоді, яка піддалась тій чи іншій формі залежності. Соціальна допомога має два провідні напрями – превенція (профілактика , попередження) та інтервенція (корекція , подолання , реабілітація). Серед технологій соціально – педагогічної діяльності в наданні допомоги основне місце займають тренінгові методи навчання, такі як:

- соціально – просвітницькі(тренінги з пропаганди ЗСЖ);
- соціально – профілактичні (тренінг формування життєвих навичок, тренінг стійкості (резистентності) до негативного соціального впливу та інше).

Варто зазначити, що під час тренінгових занять використовуються наступні методи, як індивідуальної так і групової роботи: презентація, мозковий штурм в міні-групі, рольова (ділова) гра, вирішення кейсів, міні - лекція, перегляд відео, тести, творчі (арт) методи, індивідуальна робота, методи зворотнього зв'язку.

Основними перевагами групових форм є:

- набутий досвід перебування у спеціально створених групах допомагає у вирішенні проблем міжособистісної взаємодії;
- можливість отримати зворотний зв'язок, підтримку та розуміння від учасників тренінгового процесу , що мають схожі проблеми;
- людина має можливість бути не тільки учасником , але й глядачем;
- тренінгові група сприяє особистісному росту, набуттю нових навичок та підвищенню самооцінки;
- в групі кожен учасник відчуває себе рівноправним партнером у спілкуванні та в будь якій взаємодії;
- особливе значення полягає в тому, що робота в групі має ще й економічні переваги для учасників. [22 ,с.19]

Узагальнюючи вище викладений матеріал можна сказати, що тренінг це форма групової роботи , яка забезпечує активну взаємодію учасників тренінгового процесу між собою та тренером.

Тренінговий процес реалізується в межах шести пов'язаних між собою компонентів, що складають схему взаємодії учасника і тренера , запропонований В.Д. Веблером [22 ,с.17].

- мета - підвищення рівня інформованості щодо виниклої проблеми та зміна ставлення до неї, допомога у формуванні позитивної мотивації та адаптації;
- зміст – визначається з поставленої мети та цільової групи;
- метод тренінгу – спосіб за допомогою якого реалізується досягнення мети тренінгу , через взаємодію його суб'єктів (наприклад метод навчання);
- рамкові умови – організаційні моменти , від яких залежить ефективне проведення тренінгу(стан приміщення де проходить тренінг, обумовлений час початку і закінчення тренінгового процесу та роздаткові матеріали);
- учасники – цільова аудиторія на яку спрямований тренінг;
- педагог - тренер. Від багажу умінь, знань і класифікації спеціаліста залежить успіх тренінгу.

Мета будь – якого тренінгу полягає в активному аналізі та розумінні проблеми з метою подальшого її усунення та в свідомому навчанні бажаної поведінки. В залежності від мети і завдань , які повинен вирішувати тренінг можна виділити такі його види:

- соціально – психологічний тренінг - спрямовується на розвиток комунікативних здібностей міжособистісних відносин;
- тренінг особистісного зростання – спрямовується на самовдосконалення та вирішення внутрішньо особистісних конфліктів;

- психо – корекційний тренінг – направлений на корекцію психічних процесів тренування певних якостей і здібностей особистості;
- психотерапевтичний тренінг – спрямований на виправлення хворобливих відхилень особистісного розвитку (декомплексація, невротичний розлад, тощо) [23,с.7].
- соціально – педагогічний /тематичний /соціально просвітницький тренінг - направлений на розгляд конкретної мети, зміст якої потрібно засвоїти та набути відповідних умінь і навичок (комунікативних, навичок прийняття рішень , навичок зміни стратегії поведінки.) [22, с.95]

Соціально педагогічний тренінг допомагає у просвітництві, профілактиці та подоланні негативних явищ , які впливають на особистість, він розкриває комунікативні навички,у процесі його проведення порушуються проблеми відповідальної поведінки. Головною функцією такого тренінгу є інформування.

В.Сидоров [24] стверджує , що поняття тренінг використовується у двох значеннях: вузькому та широкому. У вузькому розуміння тренінг трактується як специфічна – освітня – форма групової роботи. У широкому розумінні поняття тренінг застосовується до всіх форм і напрямів групової роботи (тренінг особистого зростання, тренінг вирішення конфліктів, соціально педагогічний тренінг та інші).

Завдяки гнучкості своєї структури та варіативності тренінгова соціально-педагогічна технологія є ефективною у роботі з будь-якою віковою категорією учнівської молоді. У роботі з учнівською молоддю тренінговий формат взаємодії забезпечує ефективне засвоєння інформації та практичне відпрацювання знань, нерозривний зв'язок із життям, створення комфортних умов для успішної взаємодії з викладачами, тренером та ровесниками.

Тренінг спрямований на те, щоб дати людині можливість отримати знання і навички, які необхідні для виконання конкретного завдання чи роботи. [25,с.15]

Будь-який тренінг є механізм реалізації якої-небудь психокорекційної ідеї. Тренер є провідником цієї ідеї. Від нього залежить, наскільки адекватно і успішно вона буде реалізована, тобто наскільки кінцевий результат (психокорекційний ефект) буде відповідати задуму того або іншого тренінгу, наскільки мета виправдає засоби. Від кваліфікації і моральних якостей ведучого залежить, наскільки конкретний тренінг відповідатиме тій теоретичній моделі психокорекційної дії, на яку орієнтувалися автори цього типу тренінгів. Імпровізації ведучого допустимі щодо зовнішньої атрибутики вибраного їм виду тренінгу (складу вправ, форми взаємодії з групою і т.п.), але за умови, що вони жодним чином не спотворять його базовий задум, закладену в його основу модель. Професійна майстерність і особистість ведучого – це дві нерозривно зв'язані умови, що забезпечують успіх психокорекційної роботи. К. Рудестам писав: «Керівник в тренінгових групах повинен бути частково артистом, частково ученим, що сполучає відчуття та інтуїцію з професійним знанням методів і концепцій». Серед основних вимог, реалізація яких соціальним педагогом сприяє ефективності занять, можна виділити наступні: · відкритість керівника. Це здатність бути самим собою, а не лише бажання цього. Досягти цього можна відмовившись від безособових суджень типу: «більшість вважає», «говорять» і т.д., їх заміна на судження особистісної форми «я так думаю», «я сумніваюсь», що сприяє формування довірливих стосунків. Відкритість педагога – ще не гарантія успіху, але важлива передумова для нього; · здатність до децентрації. Це готовність та вміння ставитись до своєї позиції не як до істини та єдиної можливості. Це вміння координувати свою точку зору з учасниками тренінгу, незважаючи на суттєву різницю у віці та статусі; · здатність бути партнером. Це одне із головних та визначних положень у психологічному портреті педагога, яке передбачає відмову від менторського диктату та утвердження нового типу стосунків із членами групи: спільного пошуку, принципового, але доброзичливого аналізу результатів роботи; · утримуватись від категоричних «експертних» суджень, даючи можливість висловитись самій групі; · заперечення та зауваження треба висловлювати лише після уважного вислуховування та розуміння членів групи. Ні в якому

разі вони не повинні передувати розумінню; · поєднувати планування у роботі із вмінням відступати від плану, відмовляючись від заздалегідь продуманих тактичних варіантів, імпровізуючи по ходу заняття, реагуючи на певні групові зміни. Слід зауважити, що успішна організація та проведення тренінгу не вичерпується перерахованими умовами та вимогами. Його проведення – справа творча, у якій вказані умови можуть змінюватись та доповнюватись іншими, у залежності від кількісного та якісного складу учасників групи, досвіду керівника та інших умов. Подібний підхід не завжди узгоджується із традиційними уявленнями про технології навчання, вимагає від педагога-тренера нестереотипного мислення та нестандартних дій. Якості тренера розподіляють на дві групи: професійні й особистісні. Одна з них припускає розвиток професійної компетентності, тобто обізнаності у сфері змісту, теорії, методів і засобів професійної діяльності. Інший план – особисте становлення, формування внутрішньої (бажання, мотивація, спрямованість) готовності до освоєння даної професії і реалізації себе в ній.

Професійні якості:

- 1) вільна орієнтація в концептуальному різноманітті психокорекційної роботи;
- 2) послідовність і наполегливість в проведенні свого теоретично обґрунтованого концептуального задуму і своєї лінії проведення тренінгу;
- 3) досконале знання технології тренінгу (техніки, вправ, психодіагностичних методик і т.п.);
- 4) уміння проводити психологічну діагностику (як до, так і під час тренінгу за допомогою спостереження, бесіди, опитування, тестування та ін. методів);
- 5) когнітивна поведінка (постійне усвідомлення і розуміння цілей, способів, можливих результатів і наслідків своїх і чужих дій);

6) реактивність (здібність до швидких і адекватних відповідей на зміни ситуацій, на репліки інших; здібність до швидкої перебудови по ходу роботи). У основі реактивності лежить здібність до швидкого і адекватного прийому, відбору і переробки інформації (вербальної і невербальної);

7) уміння спілкуватися (формально і неформально);

8) уміння виконувати функції лідера (при необхідності);

9) уміння орієнтуватися в конфліктних ситуаціях і грамотно їх вирішувати;

10) уміння ухвалювати рішення в невизначених ситуаціях;

11) уміння ставити (визначати і формулювати) цілі і завдання;

12) уміння контролювати і ефективно розподіляти час;

13) схильності (і навик) до критичної оцінки власних рішень і їх наслідків;

14) природність (автентичність) поведінки (здатність демонструвати свої дійсні переживання, здатність відмовитися від соціальних масок);

15) щире прагнення надавати дієву соціально-психологічну допомогу будь-якій людині, що звернулася за нею; уміння концентруватися на інтересах клієнта;

16) високий загальнокультурний рівень, ерудиція.

Особистісні якості:

1) порядність; 2) відповідальність; 3) соціальна чутливість (тактовність, відчуття міри, пошана і довіра до людей і т.п.); 4) емпатичність і відвертість; 5) соціальна зрілість і достатній життєвий досвід; 6) розвинені інтелект і креативність; 7) розвинена воляова сфера: самовладання, витримка,

наполегливість, терпіння; 8) врівноваженість і «стресостійкість»; 9) упевненість в собі; 10) ентузіазм і оптимізм. До перерахованих необхідних якостей ведучого можна додати як вельми сприяючі успішності тренінгу такі, як винахідливість, дотепність, відчуття гумору, інтуїція, красномовство. Важливий чинник в роботі з людьми і зовнішній вигляд тренера. Ознаки нездоров'я, неохайність, несмак в одязі псуують його імідж, ускладнюють контакти і зрештою можуть різко понизити успішність тренінгу.

Успішність тренінгового заняття визначається також іншими чинниками, які можна представити у такий спосіб:

- Мотивація Програма тренінгу повинна бути представлена таким чином, щоб досягати

самостійності учасників у пошуку нових ідей з

урахуванням їх мотивації. Тобто, студент буде

активним учасником навчання тоді, коли він побачить для себе особисту потребу у знаннях.

- Досвід. Програма тренінгу повинна будуватися на основі існуючих знань учасників, використовуючи їх минулий досвід та зв'язок реальними ситуаціями. Мета тренінгових занять – не надати більше інформації про проблему, а створити таку атмосферу, щоб учасники визначили власні цілі, очікування щодо змісту заняття, критично сприймали інформацію, орієнтувалися на самостійні рішення та реальні задачі.

- Установка на досягнення успіху. Планування елементів тренінгу має сприяти досягненню успіху, особистісному зростанню, вмінню студентів реалізовувати поставлені цілі та бачити віддалену перспективу досягнень. Важливою умовою ефективності тренінгових занять є адекватне оцінювання досягнень та успіхів учасників, відсутність порівнянь одних з іншими, емоційна підтримка. Фахівці вказують на т. з. “ефект схожості”,

характерний для тих учасників тренінгу, які відіграють роль пасивних спостерігачів. У процесі заняття вони виявляють схожість своїх проблем із проблемами інших, спостерігають за досвідом чужих емоційних переживань та поведінкою, водночас, виробляють нові стилі власної поведінки.

- Динаміка групи. Під час тренінгу проходить кілька етапів динаміки групи, які необхідно враховувати тренеру. Це етап народження групи (знайомство), емоційне притирання (справляння враження один на одного), конфронтація (усвідомлення групової цілі, “хаос групи”), етап цілісності та гармонії (конструктивна робота), етап завершення (відмирання групи), етап рефлексії

- Роль тренера. Ролі викладача під час традиційного навчання і тренера – зовсім різні. Тренер є носієм “перевіреної інформації” для студентів, а його завдання – спостерігати за групою, створювати ефективні умови активності та задавати питання, які спонукають студентів до подальших роздумів. Він не нав’язує групі єдиний спосіб вирішення проблеми, а орієнтує на набуття досвіду та пошуку різних шляхів виходу з проблемних ситуацій.

- Практика. Нові знання, навички потрібні кожній людині для того, щоб втілювати їх у життя та ефективно виконувати різні соціальні ролі. Тому методи тренінгової роботи зі студентами передбачають можливість практикування в тому, що вони обговорюють чи програють на заняттях. Крім того, під час тренінгових вправ кожен учасник може виконувати різні ролі: активно брати участь, бути спостерігачем чи експертом. Досвід, набутий студентом у змодельованій ситуації під час заняття, допоможе вибрати правильний стиль поведінки у реальному житті.

- Сприятливе середовище навчання. Ефективність міжособистісної взаємодії під час проведення тренінгових занять забезпечується неформальністю обстановки, дружньою атмосферою заняття, створенням почуття безпеки кожного учасника

Тренінг – це організаційна форма навчально - групових роботи, яка спираючись на досвід і знання її учасників , забезпечує ефективне використання різних педагогічних методів , зокрема активних, за рахунок створення позитивної атмосфери в групі та спрямовується на отримання сформованих навичок ,життєвої компетенції та формування культури спілкування.

Однією з основних позитивних сторін тренінгу є те, що під час занять людина відчуває себе прийнятою та активно приймає інших. Вона відчуває довіру групи ,а головне не боїться довіряти свої почуття та переживання іншим. В правильно організованій групі кожен учасник оточений людською повагою і душевним теплом та має можливість піклуватися про інших учасників тренінгового процесу, допомагати їм та розраховувати на їхню допомогу і підтримку.

Отже ефективність тренінгу як форми консультування обумовлена тим, що робота з клієнтом базується на методиці участі. Це означає,що вся група є активним учасником процесу навчання, при якому кожен має можливість поділитися власними думками,життєвим досвідом та проблемами, а також разом обрати оптимальний спосіб вирішення усіх проблем.

Працюючи в тренінговій групі , учасник має можливість активно експериментувати з різними стилями спілкування , освоювати та відпрацьовувати не використані раніше комунікативні вміння та знання, відчуваючи при цьому психологічну підтримку і особисту захищеність.

З цієї точки зору тренінг слід розглядати як цілеспрямовану та інтенсивну підготовку до більш активного та повноцінного життя у суспільстві. **[26 с. 204 - 206]**. Отже, можна сказати, що соціально-педагогічний тренінг забезпечує просоціальний вплив на особистість та сприяє позитивній соціалізації учнівської молоді та гармонійному її розвитку.

1.3. Специфіка (особливості) тренінгової роботи з учнівською молоддю.

Основною складовою виховання дитини є її розвиток. Найважливішою складовою розвитку суспільства та держави є підготовка учнівської молоді до активної, творчої, соціально корисної, сповненої особистісного сенсу життєдіяльності. Кожна дитина неповторна, індивідуальна, необхідно сприяти розвитку та вдосконаленню, створити умови, надати можливість проявити свої природні задатки.

На основі набуття практичного досвіду відбувається вдосконалення особистості. Розвиток навичок інтеграції та взаємодії із зовнішнім світом являється важливою складовою соціалізації особистості. Необхідно навчити приймати самостійні рішення, контактувати з однолітками та діяти в нестандартних ситуаціях. Гармонійному розвитку дитини сприяє участь її у тренінгах, під час яких відбувається моделювання ситуації, що допомагає їй вільно почуватися в життєвих ситуаціях, бути впевненою та досягати успіхів в житті, діти почувають себе впевнено, вільно висловлюють свої думки та спокійно сприймають зауваження, оскільки вони є активними учасниками навчального процесу. Заняття на уроках – тренінгах проходять в довірливій атмосфері, взаємодопомоги, дозволяють усвідомлювати важливість здобутих знань.

Сповнене цікавинок, радості повинне бути навчання дитини, яке забезпечить глибоке засвоєння навчального матеріалу. Ігрові моменти на заняттях повинні допомагати у навчанні, спонукати до навчання та набуття нових навичок і знань. Під час уроків - тренінгів відбувається тісна співпраця педагога – учня, учня - учня, спільна діяльність для досягнення загальних цілей, учні розуміють можливості досягнення своїх особистих цілей за допомогою групової взаємодії.

Основною метою тренінгу є вивчення нового матеріалу та закріплення набутих знань, він дозволяє розвиватися дитині у діяльності, навчати дітей

прагнути здобувати знання, порівнювати, класифікувати, вільно висловлювати думки. Під час уроків – тренінгів тренер вчить дітлахів співпрацювати з іншими, самоаналізувати себе і своєї роботи, аналізувати роботи інших учасників, прислухатися до групи..

З учнями молодших класів окрім використання тем навчального процесу можна проводити уроки – тренінги на такі теми:

- «Ти і твої друзі. Ставлення до самого себе і до оточуючих».
- «Як поводитися за столом» .
- «Поведінка в громадських місцях» та ін..

У період дорослішання відбувається інтенсивний розвиток самосвідомості особистості, у зв'язку з цим потрібен активний пошук шляхів її самореалізації та самоствердження.

Що стосується учнів старших класів то у них виникає проблема вибору життєвих цінностей, піднімається питання відповідального вибору професії, формування навичок групової роботи, усвідомлення учнями відмінності між бажаннями Я-Хочу й можливостями людини Я-Можу та врахування вимог соціального середовища Я-Треба.

Уроки - тренінги дають можливість учню ознайомитися зі світом професій, обрати справу до душі, відповідно до здібностей, схильностей, можливостей; педагог може розвивати пізнавальний інтерес учнів, виховувати у дітей людяність, толерантне відношення один до одного, доброзичливість.

Висновки до I розділу

Особистість - це поєднання індивідуальних особливостей і виконуваних нею соціальних функцій, особлива якість, отримана індивідом завдяки суспільним відносинам. Відповідно, між розвитком особистості і суспільством існує пряма залежність.

Соціалізація особистості починається з перших років життя і закінчується періодом громадянської зрілості людини, хоча, зрозуміло, повноваження, права й обов'язки, набуті нею, не говорять про те, що процес соціалізації цілком завершений - за деякими аспектами він продовжується все життя. Основними етапами соціалізації особистості вважають: дитинство, юність, батьківство, зрілий вік та старість.

Л. Шепелевої тлумачит тренінг- походить від англійського to train й перекладається як навчати, тренувати.

Існує п'ять основних видів тренінгів:

- *Директивний тренінг.*
- *Недирективний тренінг.*
- *Тренінг з авторитарним стилем керівництва.*
- *Тренінг з демократичним стилем керівництва.*
- *Тренінг з ліберальним стилем керівництва .*

Гармонійному розвитку дитини сприяє участь її у тренінгах, під час яких відбувається моделювання ситуації, що допомагає їй вільно почуватися в життєвих ситуаціях, бути впевненою та досягати успіхів в житті, діти почувають себе впевнено, вільно висловлюють свої думки та спокійно сприймають зауваження, оскільки вони є активними учасниками навчального процесу. Заняття на уроках – тренінгах проходять в довірливій атмосфері, взаємодопомоги, дозволяють усвідомлювати важливість здобутих знань

Розділ 2. Оптимізація процесу соціалізації учнівської молоді засобами тренінгової технології.

2.1. Основні напрями тренінгової технології.

Вітчизняна література тренінгові технології тлумачить - спеціально організовані й розгорнуті у часі процедури навчання, під час яких реалізується уся система взаємозв'язків між цілями, задачами, змістом, ігровими та неігровими інтерактивними методами навчання, а також система зворотного зв'язку і корекції [16]. Вони є важливою складовою інтерактивного навчання. П. Бавіна говорить , що технології спираються на основні принципу ігрового моделювання є збалансованими за рахунок традиційних та нетрадиційних імітаційних методів навчання [16, с.15]

Використання тренінгових технологій передусім сприяє практичній підготовці людини, уможливаючи застосування здобутих знань в реальних умовах. Проте, слід наголосити, що можливості тренінгу є значно ширшими, оскільки використання цієї технології сприяє не лише розвитку операціональної, але й когнітивної та емоційної сфер учня. Доцільним є використання тренінгових технологій у процесі колективної роботи. Лекції та інші традиційні методи дають змогу розширити коло знань, натомість тренінги уможливають зміни поведінки людини. Сенс впровадження тренінгового навчання людини можна пояснити виконуваними функціями:

- навчальна – засвоєння дисципліни й формування необхідних умінь і навичок;
- розвиваюча – створення умов для розкриття творчого потенціалу й розвиток індивідуальних здібностей;
- мотивуюча – налаштування на активне навчання й психологічну готовність для засвоєння великих обсягів інформації;
- комунікативна – становлення й розвиток контактів поміж слухачами, формування прагнення до співпраці з високим рівнем довіри й сприйняттям інших членів команди;

- релаксаційна – зняття емоційного напруги, викликаного навантаження на нервову систему у процесі інтенсивного навчання.

Використання технологій тренінгу як інноваційних форм навчання вимагає особливого підходу до вибору методів проведення таких занять. Найбільш успішними можна назвати методи ділових ігор, рольових ігор, “мозкового штурму”, кейс-методи та інші. Використання таких методів тренінгу сприяє розвитку вмінь студентів усвідомлювати проблемну професійну ситуацію, аналізувати дану ситуацію та свою поведінку в ній, виробляти уміння професійної поведінки, яка є оптимальною у даній професійній ситуації і найефективніше її вирішує

Групова дискусія.

Метод групової дискусії (від лат. *diskussio* – розгляд, розбір, дослідження) використовується дwoяко. По-перше, як спосіб організації спільної діяльності реальних колективів з метою швидкого і вигідного рішення завдань. По-друге, як метод активного навчання і стимуляції групових процесів в природних і штучних групах. У тренінгах групова дискусія об’єктивно несе смислове навантаження саме як метод активного навчання і стимуляції групових процесів, оскільки головне завдання тренера, що звертається до цього прийому, – незалежно від ефективності ухвалених сумісних рішень згуртувати групу, спонукати її членів до активності і самореалізації і тим самим підсилити психокоректувальний ефект взаємовпливу в групі. Проте суб’єктивно групова дискусія сприймається учасниками в першому своєму значенні, оскільки вони дійсно спільно вирішують поточні по ходу тренінгу (а точніше, ролевої гри) завдання. Незалежно від контексту застосування (реальне життя або ігрова ситуація), а отже, і від об’єктивної націленості групова дискусія корисна, оскільки група має в своєму розпорядженні значно великий в порівнянні з індивідом об’єм і різноманітність інформації і це дозволяє добитися наступних ефектів:

1. Дає повне уявлення про проблему (завдання), висвічує її з різних сторін, оскільки дозволяє висловити все різноманіття думок (зокрема альтернативних).

2. Уточнює взаємні позиції учасників, що зменшує опір сприйняттю і розумінню нової інформації і забезпечує коректування власних позицій кожним учасником.

3. Згладжує і пом'якшує приховані конфлікти, оскільки відвертість думок створює передумови для зняття емоційної упередженості в оцінці чужих позицій.

4. Додає груповому рішенню статус групової норми. При згоді з цим рішенням більшості учасників в групі відбувається процес нормалізації, тобто єднання на основі загальних норм і правил внутрішньогрупової поведінки. Інакше можливий процес поляризації групи, що загрожує фракцією і розколом.

5. Сумісне ухвалення рішень актуалізує механізми колективної і індивідуальної відповідальності, що підвищує згуртованість групи, і є хорошою передумовою для активізації учасників в подальшій реалізації ухвалених рішень як своїх власних акцій. 6. Учасники дискусії мають можливість задовольняти свої потреби в соціальному визнанні і пошані через реалізацію своїх інтелектуальних і вольових якостей, ерудицію і компетентність. А зрештою з'являються додаткові можливості для підтвердження або навіть підвищення свого статусу. Групова дискусія по предмету обговорення виступає в двох видах:

1) як метод аналізу конкретних ситуацій з минулої практики учасників;

2) як груповий самоаналіз, коли обговорюються поточні події, що відбуваються в групі. Перший варіант характерний для ділових ігор, особливо з орієнтацією на професійні зміни. Але сполучення його з ролевою грою носить дещо штучний характер, оскільки учасники, що розігрують відповідне дійство,

вимушені перемикатися на обставини, що перекликаються з ігровими, але все таки не мають безпосереднього відношення до них. Це накладає серйозні обмеження на використання даного варіанту дискусії. Очевидно, що подібний аналіз найбільшою мірою доцільний на завершальних етапах тренінгу, коли є можливість провести ретроспективний порівняльний розбір минулих життєвих і ігрових ситуацій. Груповий самоаналіз, на всі 100% відповідає принципу Тут і зараз. Цей вид дискусії легше вписується в хід ролевої гри, природним чином доповнюючи її. В цьому випадку аналіз поточних ситуацій дає можливість не тільки обговорити актуально виникаючі проблеми, але і до певної міри здійснити зворотний зв'язок. Тому такий різновид дискусії переважний в тренінгах, де групова динаміка є визначальним психокоректувальним чинником. Особливо вона корисна в тренінгах особистісного розвитку і в навчальних тренінгах, направлених на підвищення загальної соціальної компетентності.

Розрізняють три тактики ведення дискусії:

- 1) вільна;
- 2) програмована ;
- 3) проміжна (компромісна).;

Першу відрізняють спонтанність розвитку і невисока організованість.

Переваги: відсутність регламентації сприяє розкритості і активності учасників, що розширює поле можливих альтернатив рішення проблеми.

Недоліки: неорганізованість (що часто поєднується з відсутністю керівництва) розпилює зусилля і провокує втрату мети дискусії, «запускає» її на «холостий хід».

Програмована дискусія припускає наявність певного плану алгоритму дій, функціональну структуру групи. Тут раціональний напрям зусиль як

позитивний чинник поєднується з певним обмеженням ініціативи учасників.

Для підвищення ефективності дискусії учасники розбиваються на групи із 104 специфічними функціями, але не тотожними ролевим функціям в грі. Так, загальне керівництво процесом здійснює організатор (у тренінгу це найчастіше ведучий або лідер групи), йому допомагають комунікатори, або по іншій термінології класифікатори. У їх обов'язки входить: планування бесіди, розподіл ролей в дискусії, комплектування функціональних підгруп і призначення в них відповідальних (старших), підбиття підсумків обговорення.

Дискусія звичайно ведеться по етапах, на кожному з яких ініціатива належить якій-небудь з груп. На початку процесу найбільш активні генератори ідей, які повинні внести якомога більше пропозицій по суті проблеми і по її можливому вирішенню. Часто ці пропозиції даються в сирому вигляді, тобто неясно сформульованими, неструктурованими, необґрунтованими, аж до тих, що здаються безглуздими або помилковими. Ці ідеї «підхоплюють» ерудити і розвивають їх, доводячи до більш-менш чітких і перспективних варіантів рішення проблеми. Шліфовці ідей генераторів сприяють критики і експерти: вони оцінюють пропозиції, що поступають, відкидають неприйнятні, ранжирують перспективні. Для активізації учасників при заминках в дискусії в «бій» вступають синектори, або затравщики. Вони намагаються загострити обговорення, по-перше, шляхом підвищення емоційного напруження ситуації і втягування в нею як можна більшого числа учасників, і по-друге, через чітке формулювання протилежних думок, що робить їх зрозумілими для всіх і ясніше промальовує конфліктність суперечки. По ступеню інтенсивності (і емоційної, і раціонально-інтелектуальної, і організаційно-дієвої) групова дискусія може значно коливатися залежно від завдання, умов, контингенту, форми організації.

Можливостями для найбільш спокійної її течії володіють форми типу виробничих нарад в природних колективах, коли їх хід цілком контролюється керівником, а емоційність і конфліктність стримуються службово-ієрархічною структурою групи. Практика психологічних тренінгів демонструє переважно середній рівень інтенсивності групової дискусії. «Мозковий штурм» («Мозкова атака»). Цей метод тренінгового навчання застосовується як для обговорення

всією групою учасників, так і в малих групах. Його мета – сформулювати якомога більше ідей на задану тему.

Мозковий штурм проводиться у два етапи: на першому етапі формулюють ідеї, на другому їх оцінюють. Зазвичай використовується велика шкільна дошка або аркуші фліп-чартного паперу, де один з учасників (або помічник тренера) записує ідеї так, щоб усі могли їх бачити. Це стимулює мислення і зручно для відбору кращих ідей у ході оцінювання на другому етапі. Часто буває корисно для формулювання ідей розподілити учасників по малих групах, а згодом об'єднати їх для подальшого обговорення й оцінювання у складі всієї групи. Для ефективного мозкового штурму корисно також виокремити два типи ідей, запропонованих учасниками, – таких, що здаються, на перший погляд, найбільш імовірними для реалізації, та навпаки – найнеймовірнішими. Такий розподіл може бути продуктивно використаний для початку обговорення та оцінювання ідей. Використання найнеймовірніших відповідей спонукає людей розглядати питання з різних точок зору, запроваджувати нестандартний підхід та враховувати оригінальні погляди. Стимулювати вироблення ідей можна і в інший спосіб: записати кілька різних, але взаємопов'язаних питань з теми обговорення на окремих аркушах фліп-чартного паперу (або на папері плакатного формату) і розвісити їх на стінах аудиторії. Тоді учасники, пересуваючись по колу між цими аркушами, записують на них свої ідеї.

1. «Мозкова атака» вимагає повного розкріпачення думки і свободи для уяви; чим неочікуваніша ідея, тим більше підстав розраховувати на успіх.

2. Яка б фантастична і неймовірна не була висунута ідея, вона повинна бути зустрінута з схваленням.

3. Категорично забороняються взаємні критичні зауваження і проміжні оцінки – вони заважають формулюванню нових ідей.

4. Не допускаються перешіптування, переглядання, жести, які можуть бути невірно тлумаченні іншими учасниками сесії.

5. «Мозкова атака» не терпить шаблонного мислення: повне звільнення з полону стереотипів, стандартів, традицій – найважливіша умова успішності творчого пошуку. Якщо не хочете приректи пошук на невдачу, уникайте думки про те, що обговорювана проблема може бути вирішена тільки відомим способом.

6. Чим більше висунуто пропозицій, тим вище вірогідність появи нової і цінної ідеї. В ході сесії вітаються доповнення, удосконалення і розвиток ідей, запропонованих учасниками «мозкової атаки».

7. Дозволяється ставити питання колегам з метою уточнення і розвитку їх ідей; питання не повинне містити оцінки ідеї або вашого відношення до неї.

8. Ретельно, але стисло сформулюйте свої думки; не засмучуйтеся, якщо вас не зрозуміють, зробіть спробу ще раз викласти свою ідею.

Лекції.

За цієї форми навчання лектор, який більшість часу перебуває у фронтальній позиції відносно аудиторії, представляє інформацію одразу всім учасникам. Цей метод, як правило, використовується, аби донести нову інформацію одночасно до великої кількості людей в умовах, коли слухачі мають слабку підготовку або взагалі не мають базових знань з певної теми. Тривалість таких лекцій може бути до однієї години, іноді й більше. Слід пам'ятати, що під час лекції аудиторія пасивно сприймає інформацію, тому думки людей можуть відхилятися від теми, якщо лекція задовга, представлена інформація не відповідає темі, лектор читає матеріал не надто динамічно. Оскільки під час лекційних занять можливості для взаємодії між лектором та аудиторією вкрай обмежені, лектор і слухачі не можуть бути впевнені в тому, що тлумачать зміст лекції однаково. Природно, добре підготовлена й прочитана лекція більше зацікавить аудиторію, ніж така, коли лектор погано орієнтується

в темі, ніяковіє чи соромиться або, що особливо негативно впливає на інтерес аудиторії, читає текст лекції слово в слово за конспектом, не поживляючи її, не підтримуючи контакту з аудиторією очима.

Міні-лекції.

Міні-лекції відрізняються від повноформатних лекцій значно меншою тривалістю. Зазвичай міні-лекції не перебільшують 10–15 хв і використовуються для того, щоб стисло донести нову інформацію до багатьох людей одночасно; розповісти, як виконувати певні дії, що їх згодом опановуватимуть самі учасники в ході практичних вправ; підсумувати результати роботи малих груп для всієї аудиторії. Міні-лекції часто застосовуються як частини цілісної теми, яку не бажано викладати повноформатною лекцією, аби не втомлювати аудиторію. Тоді інформація надається по черзі кількома окремими сегментами (міні-лекціями), між якими застосовуються інші форми й методи навчання: періоди запитань – відповідей, вправи на перевірку засвоєння матеріалу, рухавки, робота в складі малих груп тощо.

Презентації.

На відміну від лекцій, які дають знання з багатьох аспектів певної теми, їх взаємозв'язку з метою створення цілісного, теоретично обґрунтованого погляду на певне явище, презентації спрямовані на надання нових результатів, нової інформації з конкретного, досить вузького, практичного аспекту теми, яка є предметом навчання. Успішна презентація вимагає від того, хто її проводить: – заздалегідь потренуватися у проведенні презентації, аби виглядати й почувати себе впевнено; – заздалегідь організувати всі необхідні умови для проведення презентації (підготувати робоче місце, засоби наочності – плакати, слайди, демонстраційну апаратуру тощо); – у ході роботи періодично запитувати аудиторію щодо зрозумілості нової інформації, підтримувати постійний зворотний зв'язок; – виявляти гнучкість, бути готовим до непередбачуваних

обставин, адже презентована нова інформація для когось може виявитися такою, що заперечує його усталеним поглядам.

Колективні презентації.

Це така форма представлення матеріалу, коли кілька (троє або більше) осіб разом (по черзі) повідомляють інформацію аудиторії. Згідно із вказівками ведучого, який регулює черговість виступів, кожний презентуючий робить доповідь певної тривалості (зазвичай до 15– 20 хв). Як правило, кожне повідомлення присвячене якомусь одному з кількох аспектів (вимірів, поглядів) однієї теми. Здебільшого наприкінці колективних презентацій передбачаються запитання аудиторії кожному доповідачеві.

Аналіз ситуаційних вправ. Ситуаційна вправа – це реальна ситуація, представлена групі для аналізу. Вона може бути запозичена з досвіду тренера, колег, з літературних описів, свідчень очевидців. Тренер також може сам описати реальну історію, яка мала місце в житті. За допомогою цього методу можна проводити аналіз реальних ситуацій, визначати в них ключові проблемні питання, формулювати ідеї щодо можливого розв'язання таких ситуацій. Але слід пам'ятати, що застосування методу ситуаційних вправ потребуватиме від тренера значних витрат часу на підготовку, тим більших, чим складніше аналізована ситуація. Аналіз критичних випадків. Це метод докладного розгляду якоїсь однієї події з метою усвідомлення досвіду, формулювання висновків та планування дій, які можуть дати позитивні зміни в майбутньому. Для такого аналізу учасники повинні мати певні базові знання за темою обговорення, аби легко наводити приклади і формулювати ідеї під час виконання вправи. Теми для обговорення може запропонувати тренер або сама група в процесі мозкового штурму. Рольова гра – це спосіб розширення досвіду учасників тренінгу шляхом створення несподіваної ситуації, в якій пропонується прийняти позицію (роль) когось з учасників і потім напрацювати спосіб, який дозволить привести цю ситуацію до логічного завершення (гра). Для того, аби отримати максимальну користь від рольової гри, запропоновані

ситуації мають бути максимально наближені до реального життя. Інструкція до рольової гри повинна детально описувати всі аспекти розглядуваної ситуації. Водночас не треба ставити жорстких умов, які б не давали змоги учасникам групи висловлювати своє ставлення до того, як потрібно діяти в даній ситуації. Завдання рольової гри – створити моделі поведінки, характерні для повсякденного життя та для реальних осіб. Варто підкреслити, що саме поведінка, а не вияв творчих здібностей і талантів учасників є основою для подальшої дискусії. Ті учасники групи, які не беруть безпосередньої участі у розігруванні ситуації, перебирають на себе функції спостерігачів.

Поради та методики

1. Детальна розробка плану. Правильне проведення рольової гри приносить неоціненну користь учасникам. Подібні справи слід використовувати в середині тренінгових занять, коли група здатна подолати опір, характерний для початку тренінгу.

2. Коректне використання рольової гри. Ефективність рольової гри зумовлена її життєвістю та новизною переживань. Якщо використовувати рольові ігри без вагомих на то причин, їх ефект буде зведено нанівець.

3. Творчість – основа рольової гри. Тренінгові заняття краще будувати таким чином, щоб наступним елементом після викладу теоретичного матеріалу була рольова гра, яка на практиці закріплює основні теоретичні положення.

Переваги рольових ігор.

1. Отриманий досвід зберігається протягом тривалого часу. «Навчання через дію» – один із найефективніших способів навчання та набуття досвіду. Власні переживання запам'ятовуються та зберігаються протягом тривалого часу.

2. Задоволення. У більшості випадків рольова гра передбачає порівняно безболісний та приємний спосіб отримання знань і навичок.

3. Розуміння того, як поведуть себе інші. Рольова гра дає змогу зрозуміти, як почувають себе інші люди, потрапляючи у певні ситуації. Це розуміння може стати цінним досвідом навчання: може розвинути вміння оцінювати передумови поведінки інших. 4. Безпечні умови. Рольова гра надає можливість учасникам засвоїти та закріпити різноманітні моделі поведінки. Перевагою проведення рольових ігор у режимі тренінгового заняття служить саме середовище.

Недоліки рольових ігор

1. Штучність. Успішність рольової гри цілком залежить від умов її проведення: якщо група відчує, що сценарій гри – нереалістичний за своєю сутністю та не враховує деталей практичної діяльності, цінність гри буде втрачена, а її мета не буде досягнута.

2. Легковажне ставлення зі сторони учасників. Якщо мета вправи не має ґрунтовних пояснень і не зроблений акцент на важливості демонстрації певної поведінки (а не акторських здібностей), існує небезпека, що рольова гра буде сприйматись як забава.

3. Елемент ризику. Гра стане результативною тоді, коли група буде готова до її проведення. Якщо члени групи боятимуться «втратити обличчя», беручи участь у грі, не будуть емоційно підготовлені, використання даного методу буде неефективним. Той факт, що виконання вправи контролюється, лише посилить напруження. Рольову гру варто використовувати лише тоді, коли група справилась зі своєю тривожністю і відчувала, що її самооцінці ніщо не загрожує.

Метод кейсів (проблемні ситуації)

Метод кейсів як засіб навчання на тренінгових заняттях став досить популярним. У більшості випадків при його використанні учасникам надається

можливість ознайомитись із набором обставин, в основі яких лежать реальні чи уявні ситуації. Існують три основних варіанта застосування методу кейсів:

1. Діагностика проблеми.

2. Діагностика однієї чи кількох проблем та напрацювання учасниками шляхів їх вирішення. 3. Оцінка учасниками існуючих дій стосовно вирішення проблеми та її наслідків. У кожному із наведених варіантів процес навчання здійснюється через надання інформації у вигляді проблеми чи серії проблем. Ця інформація може бути викладена у документальній, заздалегідь підготовленій формі або за допомогою вербальних і візуальних засобів (показ слайдів чи відеоматеріалів). По закінченні вправи група представляє свої напрацювання, які можуть стати підґрунтям для дискусії.

Поради та методи

1. Підбір матеріалу. Матеріал має бути підібраний таким чином, щоб відображав проблеми, з якими учасники можуть стикнутися в реальному житті. Він повинен містити такий обсяг інформації, щоб група мала в своєму розпорядженні всі необхідні дані, однак не була перевантажена ними.

2. Наявність альтернатив. Ситуація, навколо якої відбувається обговорення, має бути достатньо різноманітною і налічувати декілька варіантів розв'язання. 3. Кількісний склад учасників. Ефективність застосування даного методу цілком залежить від кількості учасників групи. Якщо група є досить великою, доцільно застосувати декілька варіантів розгляду проблемних ситуацій або внести елемент змагання, запропонувавши учасникам кожної групи спробувати розв'язати ситуацію раніше за суперників.

Переваги методу кейсів

1. Реалізм. Використання даного методу значною мірою доповнить теоретичні аспекти розгляду проблеми.

2. Зниження тиску. Метод кейсів дає унікальну можливість вивчити складні чи емоційно значущі питання в безпечній атмосфері тренінгу, а не в реальному житті, з реальними загрозами та ризиком у разі прийняття невірної рішення.

3. Активна взаємодія. Комунікативна природа методу надає можливість надати швидко, але досить важливу оцінку обговорюваних питань і запропонованих рішень.

Недоліки методу кейсів

1. Виникнення міфів. Здатність виявляти, аналізувати та прораховувати кожний крок, який наблизить до вирішення проблеми, є одним із переваг методу кейсів і в той же час – одним із його недоліків та обмежень. Навряд чи потрапивши в аналогічну ситуацію в реальному житті, учасник зможе швидко пригадати отриманий досвід. Це слід пояснити групі, аби уникнути можливих розчарувань у подальшому.

2. Відсутність висновків. Оскільки часові обмеження не дозволяють групі напрацювати об'єктивні шляхи вирішення проблеми та надавати практичні рекомендації щодо цього, це, імовірно, може викликати загальне почуття незадоволення.

3. Підбір ситуацій. Вправу необхідно побудувати таким чином, щоб учасники могли відчувати себе причетними до запропонованих проблемних ситуацій і шукали шляхів їх розв'язання. Підбір ситуацій має бути спрямований на відпрацювання певних

Тренінгові технології створюють атмосферу невимушеного обговорення особистісних проблем; пом'якшують побоювання помилитися, виглядати некомпетентним, закомплексованим тощо; дають змогу ознайомитися із загальними методичними прийомами групової роботи; розвивають компетентність у спілкуванні, наприклад, вміння встановити контакт зі

співрозмовником, сприймати його емоційний стан, вміння сприймати й передавати інформацію, бути учасником або керівником дискусії; сприяють корекції, формуванню та розвитку установок, необхідних для успішного спілкування, розв'язання конфліктних ситуацій, розвитку емоційної стійкості до складних життєвих ситуацій; розвивають уміння і потреби у пізнанні інших людей, гуманістичне ставлення до них.

2.2. Діагностування особливостей соціалізації учнівської молоді на різних вікових етапах .

Політична та економічна реформи в нашому суспільстві диктують необхідність формування нової людини, з розвиненим почуттям власної гідності, яка усвідомлює самоцінність власної особистості, сумлінно ставиться до своїх не відчужених прав, несе відповідальність за те, що відбувається з нею самою і з оточуючою її дійсністю.

Якою стане особистість у майбутньому значною мірою залежить від того, які в неї розвинулися задатки та схильності. Залежить це від численних обставин її життя, від того, які люди зустрінуться на її життєвому шляху і як складатимуться їх взаємини; від того, в якому географічному, природному, соціальному середовищі вона буде рости і як з ним взаємодіятиме; від того, наскільки активно людина буде прагнути збудувати свою взаємодію з оточуючим світом (середовищем) та взаємодію з іншими людьми; від того як здійснюватиметься її розвиток -- фізичний, психічний, емоційний, інтелектуальний, соціальний.

Реалії сучасного суспільного життя (посилення процесів глобалізації, інформатизації, впливів соціально-економічних чинників та ризиків) актуалізують потребу пошуку інноваційних підходів до здійснення ефективної соціалізації сучасної молоді людини, аналізу теоретичних положень і практичних способів педагогізації соціуму та посилення виховного впливу соціального середовища.

Соціально-педагогічна діяльність у сучасному суспільстві покликана сприяти вирішенню низки соціально-педагогічних проблем шляхом актуалізації та розробки стратегічних підходів до їх вирішення, формування громадянської свідомості учнівської молоді, наповнення соціально-педагогічним змістом діяльності всіх інститутів суспільства [17].

Соціалізація належить до універсальних соціальних явищ, пов'язаних із становленням людини та суспільства. Дане поняття відіграє роль загального підґрунтя щодо дослідження соціалізації учнівської молоді з позицій порівняльно-педагогічного підходу. Процес соціалізації має за мету становлення особистості, яка була б здатна адаптуватися до умов, що постійно змінюються та реалізувати себе в цих умовах. Результатом соціалізації є активне відтворення особистістю набутого соціального досвіду.

Конкретна, жива людина, як член суспільства, перебуває в певних відношеннях з іншими людьми, досягаючи певного рівня психологічного розвитку і спроможності сприймати себе, як єдине ціле, відмінне від інших людей набуває рис особистості.

Проблемі соціалізації учнівської молоді приділяли увагу вітчизняні дослідники (С. Диба, Л. Завацька, І. Зверева, О. Карпенко, О. Кузьменко, Н. Лавриченко, Г. Лактіонова, С. Савченко, С. Харченко, Н. Чернуха та ін.), **і зарубіжні** (В. Бочарова, І. Кон, Г. Ландберг, А. Маслоу, Р. Мертон, А. Мудрик, Т. Парсонс, Б. Паригін, К. Роджерс, М. Шакурова та ін.) учених

Вперше використав даний термін американський соціолог Франклін Г. Гіддінгс. Він у 1887 р. у книзі Теорія соціалізації. Він вжив термін у близькому до сучасного значенні – розвиток соціальної природи або характеру людини, підготовка людського матеріалу до соціального життя [19, с. 3-4].

На сьогоднішній день суть соціалізації дослідники розглядають у більш розгорнутому визначенні. З одного боку, як двосторонній процес, що включає у себе засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне

середовище, систему соціальних зв'язків; з іншого боку, як процес активного відтворення індивідом системи соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності, активного включення в соціальне середовище. Людина не лише засвоює соціальний досвід, але і перетворює його у власні цінності, орієнтації та установки [18, с. 193].

А. В. Мудрик визначає соціалізацію через поєднання пристосування та відокремлення. Пристосування – процес і результат зустрічної активності суб'єкта щодо соціального середовища, становлення індивіда соціальною істотою. Відокремлення - процес автономізації людини в суспільстві, процес і результат становлення людської індивідуальності [19, с. 21-22].

- ✓ Існують такі вікові рамки соціалізації. первинна – соціалізація дитини;
- ✓ маргінальна – соціалізація у підлітковому віці;
- ✓ стійка або концептуальна (цілісна) – соціалізація в період з 17-18 р. до 23-25 р.

Одним з перших піддав сумніву те, що соціалізація закінчується у молодому віці американський дослідник О. Г. Брім-молодший. Він виступив з твердженням, що соціалізація відбувається протягом усього життя і на кожному етапі свого розвитку має ряд особливостей [19, с. 29].

У вітчизняній психології зроблено акцент на те, що соціалізація передбачає засвоєння соціального досвіду перш за все у ході трудової діяльності та виділено такі стадії соціалізації:

- ✓ перша стадія охоплює весь період життя людини до початку трудової діяльності і поділяється на ранню соціалізацію (від народження до вступу в школу) та стадію навчання.
- ✓ друга стадія – це весь період трудової діяльності людини.
- ✓ третя стадія починається з відходом особистості від професійної діяльності і триває до кінця життя [18, с. 196-198].

Важливим аспектом, який потребує особливої уваги є питання механізмів здійснення соціалізації у реальному житті. Даний процес включає в себе не лише свідомі, контрольовані й цілеспрямовані впливи, а й стихійні, спонтанні процеси, які певним чином впливають на формування особистості. На підставі цього розрізняють процеси спрямованої і не спрямованої соціалізації, які диференціюються за критерієм наявності або відсутності в суб'єкта організації впливу на дитину, конкретної мети виховання і розвитку [20, с. 20].

На процес соціалізації великий вплив здійснюють різноманітні фактори, з якими особистість контактує на шляху свого становлення. Ці фактори об'єднуються у чотири групи:

- ✓ мегафактори;
- ✓ мезофактори;
- ✓ мікрофактори . [19, с. 33].

Усі вище зазначені фактори діють взаємопов'язано і майже завжди соціалізація є результатом взаємодоповнюючого впливу зазначених умов, вплив яких здійснюється на всіх етапах життя людини.

До основних інститутів соціалізації можна віднести школу та вищі навчальні заклади. Вони забезпечують учню систематичну освіту, яка є важливим елементом соціалізації, але крім того навчальний заклад зобов'язана підготувати людину до життя в суспільстві. Так чи інакше школа задає первинні уявлення людини як громадянина і відповідно сприяє (або перешкоджає) його входженню у доросле життя та розширяє можливість дитини в плані її спілкування як з дорослими так і з однолітками, що саме по собі виступає як один з найважливіших інститутів соціалізації [21, с. 4-5], а вищі навчальні заклади сприяють у формуванні професійних намірів, знань, умінь і навичок; системи регулювання суспільної поведінки людини; її ціннісно - нормативних, правових, етичних, соціальних, політичних уявлень, переконань, ціннісних орієнтацій, поглядів тощо; а також формування

саморегуляції, здатності до самооцінки, самокритичності; емоційно-вольових особливостей особистості.

Питання про рівні соціалізації учнівської молоді першого та останнього року навчання потребувало проведення дослідження, завданням якого було визначення рівня соціалізованої адаптивності, активності та моральної вихованості дитини та здійснено порівняльний аналіз отриманих даних. У якості досліджуваних були залучені студенти 1 го 9 (14 – 15 років) та 3го курсу (17- 18 років) спеціальності «Соціальна робота» Індустріально – педагогічного технікуму КІ Сум ДУ.

Визначення рівня соціалізованості здійснювалось за Методикою «Моніторинг соціалізації особистості учнівської молоді» М. І. Рожкова. **[Додаток А]**. Загальний показник рівня соціалізації учнівської молоді складається з чотирьох складових:

- ✓ оцінка соціальної адаптивності;
- ✓ оцінка автономності;
- ✓ оцінка соціальної активності;
- ✓ оцінка прихильності дітей до гуманістичних норм життєдіяльності (моральності).

Отримані результати свідчать, що рівень соціалізації учнівської молоді 3го курсу навчання значно вищий ніж у студентів 1 го курсу . Молодь 1го року навчання має середній рівень адаптованості. Це обумовлено соціально – психологічним кліматом у групі та особистісними особливостями досліджуваних колективів та окремо кожної дитини. З'ясовано , що сприятливій адаптованості групи 3-го курсу сприяє спільна діяльність з педагогами щодо вирішення практичних завдань у рамках професійної підготовки, а саме участі у соціальних проектах, програмах, благодійних акціях, вирішенні питань поліпшення умов життєзабезпечення і життєдіяльності людей похилого віку, осіб з особливими потребами (наприклад, «Від серця до серця», «Подай руку допомоги», «Добро починається

з тебе», «Вони потребують нашої допомоги», «Подумай, хто сьогодні чекає на допомогу від ТЕБЕ», «Щасливі миті життя» та ін.).

Отже, соціалізація учнівської молоді у процесі функціонування відбувається більш успішно за умови соціально-педагогічної підтримки її діяльності. Соціалізація людини відбувається за допомогою широкого набору універсальних засобів, зміст яких є специфічним для того чи іншого суспільства, соціального прошарку, віку людини.

2.3. Комплексна тренінгові програма соціально – педагогічного супроводу соціалізації учнівської молоді.

Проблема соціалізації дітей та учнівської молоді в нових соціокультурних умовах не лише не втрачає своєї актуальності, а, навпаки, потребує додаткового вивчення та дослідження даного питання.

Результатом соціалізації є активне відтворення особистістю набутого соціального досвіду. Життя щоденно доводить аксіому, що формування повноцінної особистості неможливе без створення особливого «дитячого соціуму».

Програма тренінгових занять «Не смійся з мене» призначена для дітей підліткового та юнацького віку. Метою програми тренінгових занять «Не смійся з мене» є профілактика та корекція не толерантної, агресивної, насильницької поведінки, створення атмосфери уваги, співчуття і співпраці у дитячому колективі та сприяє соціалізації кожної дитини.

У процесі тренінгових занять, діти набувають таких умінь:

- доречне вираження почуттів;
- увага, співчуття і співпраця;
- творче вирішення конфліктних ситуацій;

– усвідомлення і прийняття відмінностей.

Запропоновані нами у програмі вправи мають на меті підвищити рівень самосвідомості дітей та їх адаптованості, навчити їх вільно виражати почуття, встановлювати зв'язок із власним внутрішнім «я» та одне з одним, надати педагогу важливі знаряддя для формування необхідних навичок.

Комплексна тренінгова програма соціально – педагогічного супроводу соціалізації учнівської молоді яка складається із двох блоків, де запропоновані вправи сприяють позитивній соціалізації учнівської молоді:

Блок 1. Складається з занять:

Заняття 1. «Надірване серце»

Тривалість заняття: 45 хв.

Цілі заняття: – розвинути співчуття у дітей;

– виробити усвідомлення дій, спрямованих на пригнічення і підтримку;

– сформувати переваги позитивної взаємодії; – створити загальний перелік слів на позначення поведінки пригнічення і підтримки, нехтування і схвалення.

Структура заняття: Гра на активізацію «Збираємося разом» (10 хв.) Вправа «Надірване серце» (30 хв.) Групове обговорення пісні «Не смійся з мене» (10 хв.) Підведення підсумків «Ближче одне до одного» (5 хв.) Завдання для самостійної роботи (5 хв.) Обладнання: велике паперове серце зі словами «Я важливий (а)»; скотч; розповідь про дитину, яку пригнічували (скопійуйте модель, подану в посібнику, або створіть власну); аудіозапис пісні «Не смійся з мене».

Заняття 2. «Якби ти почувався, коли б...»

Тривалість заняття: 45 хв. Цілі заняття: – розвивати емпатію (здатність співпереживати); – навчити думати про наслідки знущання, нехтування та інші види насильницького ставлення; – розпізнати свої та чужі почуття і налагодити зв'язок між ними; – укласти словничок видів почуттів. Структура заняття: Гра на активізацію «Збираємося разом» (10 хв.) Гра «Як би ви почувалися, коли б...» (10 хв.) Вправа «Створи «Веселку почуттів» (15 хв.) Підведення підсумків «Ближче одне до одного» (5 хв.) Завдання для самостійної роботи (5 хв.)

Заняття 3. Створення Затишного місця

Обладнання: сигнальні картки (по 10 на кожного учня); маркери; допоміжні канцелярські прилади (олівці, маркери, скотч); м'який м'ячик чи інша іграшка.

Блок 2. Складається з занять:

Заняття 1. «Небайдуже ставлення»

Тривалість заняття: 45 хв.

Цілі заняття: – підвищити рівень усвідомлення позитивної і негативної поведінки; – обговорити досягнення домовленостей щодо гідної поведінки. Структура заняття: Гра на активізацію «Дзеркало» (5 хв.) Вправа «Дослідження ситуації «небайдужого ставлення» (30 хв.) Підведення підсумків «Ближче одне до одного» (5 хв.) Завдання для самостійної роботи (5 хв.)

Обладнання: великий аркуш паперу (досить великий для зображення силуету дитини); маркери, олівці, фломастери (у достатній кількості для всіх дітей); дві пачки паперу двох кольорів; аудіо запис пісні «Не смійся з мене».

Заняття 2. Свідомі вияви небайдужого ставлення до дітей.

Тривалість заняття: 45 хв.

Цілі заняття: – визначитися з особливостями турботливої поведінки; – закріпити вияви небайдужого ставлення; – підвищити рівень самоповаги, власної гідності й емпатії; – поширювати атмосферу зони «Ні – неповазі» за межі навчального закладу та, зокрема, дитячого колективу; – надихати дітей, спонукаючи їх працювати над власними обіцянками. Структура заняття: Гра на активізацію «Відлуння почуттів» (5 хв.) Вправа «Турбота» (15 хв.) Вправа «Планування виявів турботи» (15 хв.) Підведення підсумків «Ближче одне до одного» (5 хв.) Завдання для самостійної роботи (5 хв.)

Обладнання: велике паперове серце чи інший символ дружби; приладдя для малювання; папірці з іменами дітей; аудіо-запис пісні «Не смійся з мене».

Заняття 3. "На місці іншого"

Тривалість заняття: 45 хв. Цілі заняття: – дослідити різні погляди в конфліктній ситуації; – вміти ставати на позицію іншої людини; – розглянути вплив глузування на людську психіку; – укласти в колективі домовленість щодо образ. Структура заняття: Гра на активізацію «Збираймося разом» (5 хв.) Розповідь «Оббреханий вовк» (10 хв.) Постановка сценки «Проблема глузування» (10 хв.) Рольова гра «На місці іншого» (15 хв.) Підведення підсумків «Ближче одне до одного» (3 хв.) Завдання для самостійної роботи (2 хв.) Обладнання: плакат із двома великими відбитками ніг; папір і маркери (у достатній кількості для всіх дітей); сценарій заходу «Проблема глузування»; набір рольових карток «Проблема глузування» для кожної пари дітей; можливість переказати дітям оповідку «Оббреханий вовк»;

Представлена нами комплексна програма дає можливість згуртувати учнівський колектив та створити сприятливі умови для їх адаптації .

Висновки до II розділу

Слід зазначити, тренінгові технології є важливою складовою інтерактивного навчання. Як наголошує П. Бавіна, це технології, які доцільно

розглядати у контексті діяльнісного навчання, вони спираються на основні принципи ігрового моделювання (ефекта, вправи, асоціації, спілкування, досягнення очікуваних результатів тощо), а головне, є збалансованими за рахунок традиційних та нетрадиційних імітаційних методів навчання.

Якою стане особистість у майбутньому значною мірою залежить від того, які в неї розвинулися задатки та схильності.

До основних інститутів соціалізації можна віднести школу та вищі навчальні заклади. Вони забезпечують учню систематичну освіту, яка є важливим елементом соціалізації, але крім того навчальний заклад зобов'язана підготувати людину до життя в суспільстві.

Питання про рівні соціалізації учнівської молоді першого та останнього року навчання потребувало проведення дослідження, завданням якого було визначення рівня соціалізованої адаптивності, активності та моральної вихованості дитини та здійснено порівняльний аналіз отриманих даних. У якості досліджуваних були залучені студенти 1 го курсу (14 – 15 років) та 3го курсу (17- 18 років) спеціальності «Соціальна робота» Індустріально – педагогічного технікуму КІ Сум ДУ.

Визначення рівня соціалізованості здійснювалось за Методикою «Моніторинг соціалізації особистості учнівської молоді» М. І. Рожкова. Загальний показник рівня соціалізації учнівської молоді складається з чотирьох складових:

- ✓ оцінка соціальної адаптивності;
- ✓ оцінка автономності;
- ✓ оцінка соціальної активності;
- ✓ оцінка прихильності дітей до гуманістичних норм життєдіяльності (моральності).

Отримані результати свідчать, що рівень соціалізації учнівської молоді 3го курсу навчання значно вищий ніж у студентів 1 го курсу . Молодь 1го року навчання має середній рівень адаптованості. Це обумовлено соціально – психологічним кліматом у групі та особистісними особливостями досліджуваних колективів та окремо кожної дитини.

Програма « Не смійся з мене» дає можливість згуртувати учнівський колектив та створити сприятливі умови для їх адаптації .

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Сучасні тенденції розвитку системи освіти в Україні пов'язані з оновленням та вдосконаленням змісту освіти, модернізацією і реформуванням системи педагогічного процесу, спрямованого на надання допомоги дитині в її своєчасному соціальному розвитку в процесі соціалізації.

Проблемі соціалізації підростаючого покоління присвячено наукові роботи багатьох дослідників, зокрема, С. Кузьміна, Б. Ломова, Г. Андреевої, Б. Вульфою, М. Лукашевича, В. Москаленка, А. Мудрика та ін. Складний і багатогранний процес соціалізації продовжується все життя людини. Тільки соціально прийнята соціалізація надає можливість людині повноцінно існувати в сучасному світі.

1) Аналіз науково – педагогічної літератури дає можливість стверджувати, що вивчення аспектів соціалізації у своїх працях розкривають Т. Алексеєнко, О. Безпалько, В. Болгаріна, Т. Василькова, Ю. Василькова, М. Галагузова, М. Євтух, І. Зверєва, А. Капська, Л. Коваль, С. Литвиненко, Л. Міщик, А. Рижанова, С. Хлебик, Л. Штефан. Впровадження тренінгових технологій представлено в працях Т. Авельцева, Г.Бевз, І.Вачков, В. Гаврилук, О. Главник, І. Дичківська, Л.Животовська, І. Зверєва, А. Кічук, Г. Лактіонова, С. Мельник, Б.Паригін, Р. Тур, С. Страшко, Л. Тюття та інші.

2) Практика свідчить, що значна частина учнівської молоді не завжди готова до успішного виконання соціальних ролей. З огляду на це навчально-виховний процес у шкільному середовищі потребує постійних змін і нововведень, які б забезпечили ефективність соціалізуючих процесів й послаблення впливу несприятливих чинників соціалізації. Вирішити цю проблему можна через запровадження спеціального супроводу соціалізації молоді впродовж усього періоду навчання. Справедливість такого припущення засновується на багатьох чинниках, серед яких фахівці акцентують увагу на необхідності введення інноваційних технологій соціальної роботи в учнівському середовищі. Однією з таких інтерактивних технологій є тренінг,

який зорієнтований на динамічні перетворення в навколишньому середовищі й ґрунтується на інтерактивних недирективних методах роботи. Визначення рівня соціалізованості здійснювалось за Методикою «Моніторинг соціалізації особистості учнівської молоді» М. І. Рожкова. Загальний показник рівня соціалізації учнівської молоді складається з чотирьох складових:

- ✓ оцінка соціальної адаптивності;
- ✓ оцінка автономності;
- ✓ оцінка соціальної активності;
- ✓ оцінка прихильності дітей до гуманістичних норм життєдіяльності (моральності).

Отримані результати свідчать, що рівень соціалізації учнівської молоді 3го курсу навчання значно вищий ніж у студентів 1 го курсу . Молодь 1го року навчання має середній рівень адаптованості. Це обумовлено соціально – психологічним кліматом у групі та особистісними особливостями досліджуваних колективів та окремо кожної дитини.

3) Завдяки гнучкості своєї структури та варіативності тренінгова технологія є ефективною у роботі з будь-якою віковою категорією учнівської молоді. У роботі з учнівською молоддю тренінговий формат взаємодії забезпечує ефективне засвоєння інформації та практичне відпрацювання знань, нерозривний зв'язок із життям, створення комфортних умов для успішної взаємодії з викладачами, тренером та ровесниками.

4) Важливими перевагами тренінгової технології є її спроможність оптимізувати процес соціалізації особистості, забезпечувати підвищення рівня соціалізованості учнівської молоді, що виявляється у здатності до передачі соціальної інформації, задоволеності міжособистісними стосунками, особистісно-професійному самовизначенні, просоціальній активності, розвиненості лідерських якостей та творчих здібностей.

5) Визначення рівня соціалізованості здійснювалось за Методикою «Моніторинг соціалізації особистості учнівської молоді» М. І. Рожкова. Загальний показник рівня соціалізації учнівської молоді складається з чотирьох складових:

- ✓ оцінка соціальної адаптивності;
- ✓ оцінка автономності;
- ✓ оцінка соціальної активності;
- ✓ оцінка прихильності дітей до гуманістичних норм життєдіяльності (моральності).

Отримані результати свідчать, що рівень соціалізації учнівської молоді 3го курсу навчання значно вищий ніж у студентів 1 го курсу . Молодь 1го року навчання має середній рівень адаптованості. Це обумовлено соціально – психологічним кліматом у групі та особистісними особливостями досліджуваних колективів та окремо кожної дитини.

б) Під час написання роботи нами була розроблена Комплексна тренінгова програма соціально – педагогічного супроводу соціалізації учнівської молоді складається із двох блоків, де запропоновані вправи сприяють позитивній соціалізації учнівської молоді та дають можливість згуртувати учнівський колектив та створити сприятливі умови для їх адаптації .

Отже, можна узагальнити, що тренінг забезпечує просоціальний вплив на особистість та сприяє позитивній соціалізації учнівської молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Характеристика джерела	Назва
<p>Книги:</p> <p>Один автор</p>	<p>1. Андреева Г. М. Социальная психология : Учебник для высших учебных заведений / Г. М. Андреева. – М. : Акспект Пресс, 2004. – 365 с.</p>
	<p>2. Бакли Р. Теория и практика тренинга / Бакли Р., Кэйпл Дж. – СПб. : Питер–Пресс, 1997. – 225 с.</p>
	<p>3. Большаков В. Ю. Психотренинг. Социодинамика. Игры. Упражнения. / Виктор Юрьевич Большаков. – СПб.: Социально-психологический центр, 1996. – 384 с.</p>
	<p>4. Бондарєва Л. І. Навчальний тренінг як засіб професійної підготовки майбутніх менеджерів організацій в економічних університетах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. І. Бондарєва. – К., 2006. – 23 с.</p>
	<p>5. Власова О. І. Педагогічна психологія : Навч. Посібник / О. І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.</p>
	<p>6. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники: [учебное пособие] / И. В. Вачков. – М., 1999. – 237с</p>
	<p>7. Капська А. Й. Соціальна робота: Навч. Посібник / Алла Йосипівна Капська. – К.: Центр</p>

навчальної літератури, 2005. – 328 с.

8. Кон, И. С. Ребенок и общество : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И. С. Кон. – М. : Издательский центр “Академия”, 2003. – 336 с.

9. Кузьмин, Е. С. Основы социальной психологии / Е. С. Кузьмин. – Л. : ЛГУ, 1967– 173 с.

10. Мудрик А. В Социализация человека : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А. В. Мудрик. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр "Академия", 2006. – 304 с.

11. Мудрик, А. В. Социальная педагогика : учеб. пособие / А. В. Мудрик. – М. : Академия, 1999. – 184 с.

12. Мухина, В. С. Возрастная психология : учеб. для студ. высш. учеб. заведений / В. С. Мухина. – М. : Академия, 1997. – 432 с

13. Парыгин, Б. Д. Основы социально-психологической теории / Б. Д. Парыгин. – М. : Мысль, 1971. – 351 с.

14. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. А. Капської. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.

15. Шабанов Л. В. Социализация : Учебно-методическое пособие / Л. В. Шабанов. – Томск, 2006. – 19 с.

16. Рожков, М. Й. Концепция социализации ребенка в работе детских организаций / М. Й. Рожков. – М. : Академия, 1991. – 87 с.

	<p>17. Сидоров В. Н. Профессиональная деятельность социального работника: ролевой поход / Сидоров В. Н. – Винница: Глобус-пресс, 2006. – 408 с.</p>
Три автори	<p>1. Технологія тренінгу / [упоряд. : О. Главник, Г. Бевз; за заг. ред. С. Максименко]. – К. Главник, 2008. – 112 с.</p>
Чотири і більше автори	<p>1. Страшко С. В. Соціально-просвітницькі тренінги з формування мотивації до здорового способу життя та профілактики ВІЛ/СНІДу : [Навч.-метод. посібник для викладачів валеології, основ медичних знань та безпеки життєдіяльності, вчителів основ здоров'я, студентів вищих педагогічних навчальних закладів] / Страшко С. В., Животовська Л. А., Гречишкіна О. Д., Міненок А. О., Савонова О. В., Гаврилюк В. О. / За редакцією Страшко С. В. – [2-е вид., переробл. і допов]. – Київ : Освіта України, 2006. – 260 с.</p>
Без автора	<p>1. Організація і методика соціально-педагогічного тренінгу : Навчальний посібник // Уклад. : О. М. Шевчук. – Умань: ПП Жовтий, 2011. – 133 с.</p>

<p>Багатотомні видання</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сухомлинський, В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2. – 670 с. 2. Шепелева Л. Н. Программы социально-психологических тренингов / Л. Н. Шепелева. – СПб. : Питер, 2006. – 160 с. 3. Форверг М., Альберг Т. Характеристика социально-психологического тренинга поведения. / Психологический журнал. – Том 5. –№ 4. – 1984. – с. 57–64.
<p>Автореферати дисертацій</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Бавина П.А. Тренинговые технологии в формировании коммуникативной компетентности будущих менеджеров : автореф. дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.02 / П.А. Бавина. – Санкт-Петербург, 2006. – 26 с. 2. Возна Ю.В. Соціалізація учнівської молоді в процесі функціонування соціально-педагогічного комплексу: дис. ... канд. пед. наук, 13.00.05 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mydisser.com/en/catalog/view/238/824/9901.html. 3. Кравченко, Т. В. Теоретико-методичні засади соціалізації дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / Т. В. Кравченко. – К., 2010. – 40 с. 4. Рогальська, І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

	<p>д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 “Соціальна педагогіка” / І. П. Рогальська. – Луганськ, 2009. – 43 с.</p>
<p>Частина видання: матеріалів, конференцій (тези, доповіді)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Земба А.Б. Проблема ефективності управління студентською групою: тренінг розвитку лідерських якостей студентів // – № 3.- 2007. – С. 42-48. 2. Ізбуцька Н.В. Тренінг професійної комунікації соціальних педагогів і соціальних працівників // – № 8.- 2007.- С. 51-54 3. Кікінеджи О.М., Кізь О.Б. Формування гендерної культури молоді: науково-методичні матеріали до тренінгової програми // Практична психологія та соціальна робота. – № 8.- 2007. – С. 64. 4. Лобурцова О.О. Тренінгова технологія в роботі соціального працівника. Ніжин 2018/ Студентський науковий вісник Ніжинського державного університету імені М. Гоголя № 20, 2018р. 5. Луганцева О. Г. Тренінгові технологія навчання у професійній підготовці соціальних педагогів до роботи з сім’єю / О.Г. Луганцеві // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 4 (215), 2011. – С. 199 – 212. 6. Лобурцова О.О. СПЕЦИФІКА ТРЕНІНГОВОЇ РОБОТИ З МЕТОЮ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ. Ніжин 2018/ Студентський науковий вісник Ніжинського державного університету імені М. Гоголя № 22,

	<p>2019р</p> <p>7. Мудрик, А. В. Социализация человека как проблема / Анатолий Мудрик // Социальная педагогика. – 2005. – № 4. – С. 47–57.</p> <p>8. Тютюнник О. Тренінг як форма соціального навчання підлітків при здійсненні первинної соціально-педагогічної профілактики вживання наркотиків // Соціальна педагогіка: теорія та практика.- № 1. – 2007. – С. 89-95.</p> <p>9. Швалб Ю. М. Задачний підхід к построению учебного тренинга в ВУЗе / Ю. М. Швалб // Психологічні тренінгові технології у правоохоронній діяльності : наук.-метод. та організац.-практ. пробл. впровадж. і використ., перспективи розв. : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Донецьк, 27-28 трав. 2005 р. – Донецьк : ДЮІ, 2005. – 217 с.</p>
<p>Частина видання: довідкового виданн</p>	<p>1. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М.: ИКЦ «МарТ», 2005. – 659 с</p>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Парыгин, Б. Д. Основы социально-психологической теории / Б. Д. Парыгин. – М. : Мысль, 1971. – 351 с.
2. 2. Кон, И. С. Ребенок и общество : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И. С. Кон. – М. : Издательский центр “Академия”, 2003. – 336 с.
3. Кузьмин, Е. С. Основы социальной психологии / Е. С. Кузьмин. – Л. : ЛГУ, 1967. – 173 с.
4. Мудрик, А. В. Социализация человека как проблема / Анатолий Мудрик // Социальная педагогика. – 2005. – № 4. – С. 47–57.
5. Мудрик, А. В. Социальная педагогика : учеб. пособие / А. В. Мудрик. – М. : Академия, 1999. – 184 с.
6. Сухомлинський, В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2. – 670 с.
7. Рожков, М. Й. Концепция социализации ребенка в работе детских организаций / М. Й. Рожков. – М. : Академия, 1991. – 87 с.
8. Мухина, В. С. Возрастная психология : учеб. для студ. высш. учеб. заведений / В. С. Мухина. – М. : Академия, 1997. – 432 с.
9. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. А. Капської. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
10. Кравченко, Т. В. Теоретико-методичні засади соціалізації дітей шкільного віку у взаємодії сім’ї і школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / Т. В. Кравченко. – К., 2010.– 40 с.
11. Рогальська, І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 “Соціальна педагогіка” / І. П. Рогальська. – Луганськ, 2009– 43 с.
12. Шепелева Л. Н. Программы социально-психологических тренингов / Л. Н. Шепелева. – СПб. : Питер, 2006. – 160 с.

13. Швалб Ю. М. Задачний підхід к построению учебного тренинга в ВУЗе / Ю. М. Швалб // Психологічні тренінгові технології у правоохоронній діяльності : наук.-метод. та організац.-практ. пробл. впровадж. і використ., перспективи розв. : матеріали міжнар. наук.- практ. конф., Донецьк, 27-28 трав. 2005 р. – Донецьк : ДЮІ, 2005. – 217 с.

14. Большаков В. Ю. Психотренинг. Социодинамика. Игры. Упражнения. / Виктор Юрьевич Большаков. – Спб.: Социально-психологический центр, 1996. – 384 с.

15. Форверг М., Альберг Т. Характеристика социально-психологического тренинга поведения. / Психологический журнал. – Том 5. – № 4. – 1984. – с. 57–64.

16. Бавина П.А. Тренинговые технологии в формировании коммуникативной компетентности будущих менеджеров : автореф. дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.02 / П.А. Бавина. – Санкт-Петербург, 2006. – 26 с.

17. Возна Ю.В. Соціалізація учнівської молоді в процесі функціонування соціально- педагогічного комплексу: дис. ... канд. пед. н.аук, 13.00.05 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mydisser.com/en/catalog/view/238/824/9901.html>

18. Андреева Г. М. Социальная психология : Учебник для высших учебных заведений / Г. М. Андреева. – М. : Акспект Пресс, 2004. – 365 с.

19. Мудрик А. В Социализация человека : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А. В. Мудрик. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр "Академия", 2006. – 304 с.

20. Власова О. І. Педагогічна психологія : Навч. Посібник / О. І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.

21. Шабанов Л. В. Социализация : Учебно-методическое пособие / Л. В. Шабанов. – Томск, 2006. – 19 с.

22. Організація і методика соціально-педагогічного тренінгу : Навчальний посібник // Уклад. : О. М. Шевчук. – Умань: ПП Жовтий, 2011. – 133 с.

23. Страшко С. В. Соціально-просвітницькі тренінги з формування мотивації до здорового способу життя та профілактики ВІЛ/СНІДу : [Навч.-метод. посібник для викладачів валеології, основ медичних знань та безпеки життєдіяльності, вчителів основ здоров'я, студентів вищих педагогічних навчальних закладів] / Страшко С. В., Животовська Л. А., Гречишкіна О. Д., Міненко А. О., Савонова О. В., Гаврилюк В. О. / За редакцією Страшка С. В. – [2-е вид., переробл. і допов]. – Київ : Освіта України, 2006. – 260 с.

24. Сидоров В. Н. Профессиональная деятельность социального работника: ролевой поход / Сидоров В. Н. – Винница: Глобус-пресс, 2006. – 408 с.

25. Бакли Р. Теория и практика тренинга / Бакли Р., Кэйпл Дж. – СПб. : Питер–Пресс, 1997. – 225 с. Сидоров В. Н. Профессиональная деятельность социального

26. Лобурцова О.О. Тренінгова технологія в роботі соціального працівника. Ніжин 2018/ Студентський науковий вісник Ніжинського державного університету імені М. Гоголя № 20, 2018р.

27. Луганцева О. Г. Тренінгові технологія навчання у професійній підготовці соціальних педагогів до роботи з сім'єю / О.Г. Луганцеві // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 4 (215), 2011. – С. 199 – 212.

28. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М.: ИКЦ «МарТ», 2005. – 659 с

29. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники: [учебное пособие] / И. В. Вачков. – М., 1999. – 237с

30. Бондарева Л. І. Навчальний тренінг як засіб професійної підготовки майбутніх менеджерів організацій в економічних університетах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. І. Бондарева. – К., 2006. – 23 с.

31. Технологія тренінгу / [упоряд. : О. Главник, Г. Бевз; за заг. ред. С. Максименко]. – К. Главник, 2008. – 112 с.

32. Капська А. Й. Соціальна робота: Навч. Посібник / Алла Йосипівна Капська. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.

33. Возна Ю.В. Соціалізація учнівської молоді в процесі функціонування соціально-педагогічного комплексу: дис. ... канд. пед. н.аук, 13.00.05 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mydisser.com/en/catalog/view/238/824/9901.html>

34. Андреева Г. М. Социальная психология : Учебник для высших учебных заведений / Г. М. Андреева. – М. : Акспект Пресс, 2004. – 365 с.

35. Мудрик А. В Социализация человека : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А. В. Мудрик. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр "Академия", 2006. – 304 с.

36. Власова О. І. Педагогічна психологія : Навч. Посібник / О. І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.

37. Шабанов Л. В. Социализация : Учебно-методическое пособие / Л. В. Шабанов. – Томск, 2006. – 19 с.

38. Земба А.Б. Проблема ефективності управління студентською групою: тренінг розвитку лідерських якостей студентів // – № 3.- 2007. – С. 42-48.

39. Ізбуцька Н.В. Тренінг професійної комунікації соціальних педагогів і соціальних працівників // – № 8.- 2007.- С. 51-54

40. Кікінеджи О.М., Кізь О.Б. Формування гендерної культури молоді: науково-методичні матеріали до тренінгової програми // Практична психологія та соціальна робота. – № 8.- 2007. – С. 64.

41. Тютюнник О. Тренінг як форма соціального навчання підлітків при здійсненні первинної соціально-педагогічної профілактики вживання наркотиків // Соціальна педагогіка: теорія та практика.- № 1. – 2007. – С. 89-95.

42. Лобурцова О.О. СПЕЦИФІКА ТРЕНІНГОВОЇ РОБОТИ З МЕТОЮ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ. Ніжин 2019 / Студентський науковий вісник Ніжинського державного університету імені М. Гоголя № 22, 2019р.